

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM
VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

FILOLOGIYA FAKULTETI

BAXTIYOROVA MALOHAT BAXTIYOR QIZI

O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasining

**5120100 – filologiya va tillarni o‘qitish (o‘zbek tili) ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha
bakalavr darajasini olish uchun**

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Ilmiy rahbar:

dots.v.b. B.Rahimova

Urganch – 2017

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM
VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

FILOLOGIYA

(fakultet nomi)

O‘zbek tili va adabiyoti

(kafedra nomi)

**GAVHAR IBODULLAYEVA SHE‘RIYATINING O‘ZIGA XOS
XUSUSIYATLARI**

(bitiruv malakaviy ish mavzusining nomi)

Bajaruvchi:

Malohat Baxtiyorova

Rahbar:

dots.v.b. Bekposhsha Rahimova

Urganch shahri – 2017 yil

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

FILOLOGIYA

(fakultet nomi)

O'zbek tili va adabiyoti

(kafedra nomi)

BITIRUV MALAKAVIY ISHNI BAJARISH BO'YICHA TOPSHIRIQLAR

REJASI:

1. **Talaba** Baxtiyorova Malohatga Universitet rektorining “233-71” sonli 19-dekabrdagi 2016 yil buyrug'i bilan bitiruv malakaviy ish bajarish uchun “Gavhar Ibodullayeva she'riyatining o'ziga xos xususiyatlari” mavzusi tasdiqlangan.
2. **Kafedra majlisining qaroriga binoan** f.f.n. B.Rahimova bitiruv malakaviy ishini bajarishga rahbar qilib tayinlangan.
3. **Bitiruv malakaviy ishining tarkibiy tuzilmasi:** bitiruv malakaviy ish kirish, 2 bob, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat.
4. **Bitiruv malakaviy ish uchun ma'lumotlar:** O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A. Karimov asarlaridan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev asarlaridan, mavzuga oid ilmiy-nazariy manbalardan, maqola va monografiyalardan, matbuot materiallaridan olindi.
5. **Bitiruv malakaviy ishga** _____
_____ ilova qilinadi.

Bitiruv malakaviy ishni bajarish jadvali

№	Bajarilgan ishning mazmuni	Bajarish muddati
1	Mavzuni kafedrada tasdiqlatish	2016-yil, sentabr
2	Bitiruv-malakaviy ishini yozish nizomi bilan tanishish.	2016- yil, oktabr
3	Mavzu bo'yicha manba yig'ish, tegishli nazariy adabiyotlarni o'rganish	2016-yil, noyabr
4	O'rganilgan adabiyotlarni tahlil qilish,	2016- yil, dekabr
5	Yig'ilgan materiallarni tizimlashtirish, kartochkalar tuzish	2017- yil, yanvar
6	Tanlangan mavzuni tadqiq qilishning ilmiy tahlil metodlarini o'rganish	2017- yil, yanvar
7	To'plangan materiallar asosida ishni kirish qismini yozish	2017- yil, fevral
8	Ishni birinchi bobini yozish	2017- yil, fevral
9	Ishning ikkinchi bobini yozish	2017- yil, mart
10	Ishning xulosa qismini yozish	2017- yil, mart
11	Adabiyotlar ro'yxatini yozish	2017- yil, aprel
12	Ishni rahbarga tahrir qilish uchun taqdim qilish	2017- yil, aprel
13	Ishning dastlabki himoyasi	2017- yil, aprel

Bitiruv malakaviy ish rahbari:

dots.v.b. B.Rahimova

Bajaruvchi talaba:

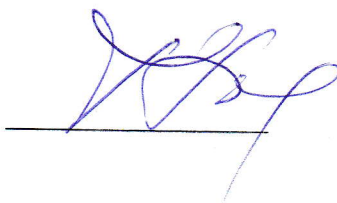
Malohat Baxtiyorova

201__ yil «__» _____

Topshiriqlar rejasi va jadvali kafedra majlisida (201__ “__” _____ da) tasdiqlandi («2» - sonli bayonnoma).

Kafedra mudiri:

dots. D. G'ayipov

BITIRUV MALAKAVIY ISH BO'YICHA RAHBARNING MULOHAZALARI

Talaba: Baxtiyorova Malohat Baxtiyor qizi

Bitiruv malakaviy ish mavzusi: “Gavhar Ibodullayeva she'riyatining o'ziga xos xususiyatlari”

Bitiruv malakaviy ish hajmi: ____ sahifa

Tushuntirish qismi: ____ sahifa

Mavzuning dolzarbligi: Istiqloлга erishgan xalqimizning iqtisodiy-ijtimoiy va madaniy hayotida yangi davr boshlandi, ma'naviyat masalalariga e'tibor har qachongidan ham kuchaydi. “Barchamizga ayonki, XXI asr intellektual salohiyat, tafakkur va ma'naviyat asri sifatida insoniyat oldida yangi-yangi ufqlar ochish bilan birga, biz ilgari ko'rmagan, duch kelmagan keskin muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Bugungi murakkab va tahlikali zamonda yozuvchining bashariyatning ertangi kunini o'ylab, odamlarni ezgulikka, insof-diyonat, mehr-oqibat va bag'rikenglikka da'vat etishga qaratilgan haroratli so'zi har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda”—deb aytgan edi Respublikamizning Birinchi Prezidenti I.A.Karimov. Darhaqiqat, adabiyot hamma zamonlarda xalq ma'naviyatining bebaho xazinasini bo'lib kelgan. Bugungi she'riyatda asosiy diqqat inson shaxsining botiniy olamiga, qalbidagi turfa evrilishlarga va ma'naviy kamolot yo'lidagi holatiga qaratilmoqda. Zero, o'zbek she'riyatining go'zal an'analaridan ilhom olib, ularni yanada boyitib kelayotgan shoirlarning bir qismini Xorazm adabiy muhiti namoyandalari ijodi tashkil qiladi. Zero, mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev: “Bu diyorda tug'ilib kamolga etgan Erkin Samandar, Omon Matjon, Komil Avaz, Gavhar Ibodullayeva kabi o'nlab shoir va yozuvchilar o'zbek adabiyotiga munosib hissa qo'shib kelayotganini xalqimiz yaxshi biladi va yuksak qadrlaydi”—deya ta'kidladilar. Uning o'z tili, o'ziga xos uslubi bor. Teran fikrlovchi shoira Gavhar Ibodullayeva hayot haqida o'ziga xos tarzda poetik fikr yuritadi va o'z asarlarini falsafiy mazmun bilan bezay oladi. Qaynoq hayotni tasvirlab, undagi kichik voqea va detallardan katta poetik xulosalar chiqara biladi. Gavhar Ibodullayeva lirikasining mavzu turfaligi, o'ziga xos uslubi, badiiy xususiyatlarini o'rganish va muayyan xulosalar chiqarish mavzu dolzarbligini bildiradi.

Bitiruvchi umumkasbiy va maxsus tayyorgarligining tavsifi: Talaba barcha fanlarni to'la o'zlashtirib, ularni amaliyotga qo'llash ko'nikmasiga ega.

Bitiruvchi talabaning mustaqil ishni bajarish layoqati, maxsus adabiyotlardan foydalanish qobiliyati va shaxsiy xususiyatlari: Ish talabaning adabiy, ilmiy, tanqidiy asarlar tahliliga ijodiy yondashishi, mustaqil fikrlash qobiliyatidan dalolat bo'lib, ma'qullashga arziydi. Bitkazuvchi mavzuni atroflicha o'rganib, tegishli ilmiy va badiiy adabiyotlardan foydalana olgan. O'zining mutaxassisligi bo'yicha fikrlashga layoqatli, yangilikka intiluvchan, tashabbuskor, o'z ustida muntazam ishlaydi. Atrofdagi insonlar bilan muomalasi yaxshi, har bir ishga mas'uliyat bilan yondashadi.

Bitiruv malakaviy ishning ijobiy tomonlari: Ma'lumki, Xorazm adabiy muhitini o'rganish dolzarb vazifalardan sanaladi. Ayniqsa, bugungi adabiy jarayonda faol ijod qilayotgan ijodkorlar asarlarini o'rganish, ularning adabiy jarayondagi o'rnini yoritish, asarlarining mazmun-mundarijasini tahlil qilish va ulardagi ezgu g'oyalarni targ'ib qilish alohida ahamiyatga egadir. Xorazm adabiy muhitining faol ijodkorlaridan biri bo'lgan Gavhar Ibodullayeva o'ziga xos ijodkordir. Ishda shoiraning ijodi alohida planda olib o'rganilgan. Shoira she'rlariga xos xususiyatlar, Badiiy mahorat qirralari batafsil yoritilgan.

Bitiruv malakaviy ishga qo'yilgan talablarning bajarilish darajasi: Talaba Baxtiyorova Malohatning "Gavhar Ibodullayeva she'riyatining o'ziga xos xususiyatlari" mavzusidagi bitiruv malakaviy ishi O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining bitiruv malakaviy ishlariga qo'yilgan talablarga to'la javob bera oladigan ish bo'lib, uni himoyaga tavsiya etish mumkin.

Bitiruv malakaviy ish rahbari:

f.f.n. B.Rahimova

2017 yil «__» may

Urganch davlat universiteti

Filologiya fakulteti

5120100 – filologiya va tillarni o‘qitish (o‘zbek tili) ta’lim yo‘nalishi 133-guruh
talabasi Baxtiyorova Malohatning bitiruv malakaviy ishiga

TAQRIZ

Malakaviy ish mavzusi: “Gavhar Ibodullayeva she’riyatining o‘ziga xos xususiyatlari”

Malakaviy ishning hajmi: so‘zdan iborat.

Tushuntirish qismi varaqlar soni: ____ sahifadan iborat.

Bitiruv malakaviy ish mavzusining dolzarbligi va berilgan topshiriqqa mosligi: Ma’lumki, Xorazm adabiy muhiti o‘zbek adabiyotining muhim va ajralmas qismidir. Bugungi adabiy jarayonda mazkur adabiy muhiti vakillari faol ishtirok etmoqdalar. Bitiruv malakaviy ishda Xorazm adabiy muhitining ko‘zga ko‘ringan vakillaridan biri Gavhar Ibodullayeva she’riyatining o‘ziga xos xususiyatlari tahlil etilgan. Ishning mavzusi dolzarb bo‘lib, berilgan topshiriqqa mosdir.

Bitiruv malakaviy ishning “Kirish” qismida va ilova qilingan materiallarning tarkibi va bajarilish sifati: Ishning kirish qismida mavzuning dolzarbligi va o‘rganilganlik darajasi, metodologik asosi va muhim manbalari, maqsad va vazifalari, ilmiy-amaliy ahamiyati, tarkibiy tuzilishi va hajmi o‘z aksini topgan bo‘lib, talablarga to‘la javob beradi.

Malakaviy ishda ilmiy manbalar. Fan-texnika innovatsiya yutuqlari natijalaridan foydalanilganligi: Bitiruv malakaviy ishda ilmiy-nazariy va badiiy adabiyotlardan, innovatsiya yutuqlari natijalaridan unumli foydalanilgan.

Bitiruv malakaviy ishning ilmiy-uslubiy va texnik-iqtisodiy jihatdan asoslanganligi: Ishda mavzuga oid barcha ma’lumotlar umumlashtirilgan va tahlil qilingan. Ish ilmiy-uslubiy, texnik-iqtisodiy jihatdan asoslangan. Amaliy ahamiyati ham ko‘rsatib berilgan.

Bitiruv malakaviy ishning ijobiy tomonlari. Berilgan tavsiyalarni ishlab chiqarishda va ta’lim-tarbiya jarayonida foydalanish imkoniyatlari: “Gavhar

Ibodullayeva she'riyatining o'ziga xos xususiyatlari" deb nomlangan bitiruv malakaviy ish shoira Gavhar Ibodullayeva ijodini tadqiq qilishga qaratilgan ilk yirik tadqiqot sifatida alohida ahamiyatga loyiqdir. Gavhar Ibodullaeva she'riyatga o'zgacha bir ibo, kuyunchaklik va nazokat bilan kirib keldi. Uning she'rlarida ayollarga xos nozik ko'ngil kechinmalari, inson ruhiy olamining murakkab hissiyotlari sodda va xalqona ohangda, betakror tarzda ifoda etiladi. Bitkazuvchi talaba ishning birinchi bobida shoira Gavhar Ibodullayeva hayotiy yo'li va ijodiy faoliyati haqida batafsil to'xtaladi va shoiraning ilk she'rlarini tahlilga tortadi. Ishning ikkinchi bobida shoira lirikasida mavzular doirasi va janrlar tasnifiga to'xtaladi, bundan tashqari shoira she'riyatida badiiy-tasviriy vositalar talqinini ham yoritadi.

Ishda talabaning mavzu mohiyatini anglab yetgani, unga to'g'ri yondashib, mavjud fikrlarga ijodiy munosabatda bo'la olgani ham ko'rinib turibdi. Ishning natijalaridan ta'lim sohasida, ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'rganishda muhim manba sifatida foydalanish mumkin.

Bitiruv malakaviy ishidagi kamchiliklar: Ish talabaning adabiy asar tahliliga ijodiy yondoshishi, mustaqil fikrlash qobiliyatidan dalolat bo'lib, ma'qullashga arziydi. Shu bilan birga ishda ayrim yetishmovchiliklar ham yo'q emas. Jumladan, ishda ayrim orinlarda tahlildan ko'ra she'rlar matniga ko'proq o'rin ajratilgan. Vaqtli matbuot materiallaridan ham unumli foydalansa ishning qimmatini yanada oshgan bo'lar edi. Bundan tashqari ishda ayrim jumla g'alizliklari ham mavjud. Bu juz'iy yetishmovchiliklar ishning umumiy qimmatini pasaytirmaydi, balki talabani yangicha izlanishlarga undaydi.

Taqrizchi:

D.Xudoyorova,

UrDU qoshidagi 2-son akademik litsey
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

2017 yil «__» may

Bitiruv malakaviy ishni DAK tomonidan baholash mezonlari

№	Baholanadigan bo'limlar	Eng yuqori ko'rsatkich ball hisobida
1	BMI ning "Kirish" qismida mavzuning dolzarbligi, maqsad va vazifalarning yoritilishi	10
2	Ishning asosiy (tushuntirish) qismining Nizom talablariga mos holda bajarilishi	35
3	"Xulosa" qismida ilmiy-nazariy va amaliy tavsiyalarning mavjudligi	10
4	Ishni bajarishda mavzuga oid manbalarning tahlili. Chet el adabiyotlaridan va internet materiallaridan foydalanish	10
5	Ishdagi ilovalarning mavzu mazmuniga mosligi	10
6	Ishni bajarishda grammatika qoidalariga amal qilinganligi	5
7	Himoyada ish mazmunini bayon qila bilganligi. Savollarga berilgan javoblar darajasi.	10
8	BMI mavzusi bo'yicha ilmiy-nazariy seminarlar va konferensiyalarda ma'ruza (axborot) bilan ishtiroki, maqola (tezis) nashr qilinganligi	10

Eslatma: har bir kafedraning xususiyatlari e'tiborga olingan holda baholash mezonlariga o'zgartirishlar kiritish maqsadga muvofiq.

Urganch davlat universiteti filologiya fakulteti

Filologiya va tillarni o'qitish (o'zbek tili) ta'lim yo'nalishi bitiruvchisi

Baxtiyorova Malohatning "Gavhar Ibodullayeva she'riyatining o'ziga xos xususiyatlari"

mavzusida bajarilgan bitiruv malakaviy ishi

DAK ning «___» 2017 yil «___» dagi majlisida himoya qilinadi.

Davlat attestatsiya komissiyasi bitiruv malakaviy ishga quyidagi o'zlashtirish ko'rsatkichlarini belgilaydi:

№	Baholanadigan bo'limlar	Eng yuqori ko'rsatkich ball hisobida	Komissiya belgilagan foiz
1	BMI ning "Kirish" qismida mavzuning dolzarbligi, maqsad va vazifalarning yoritilishi	10	8
2	Ishning asosiy (tushuntirish) qismining Nizom talablariga mos holda bajarilishi	35	30
3	"Xulosa" qismida ilmiy-nazariy va amaliy tavsiyalarning mavjudligi	10	8
4	Ishni bajarishda mavzuga oid manbalarning tahlili. Chet el adabiyotlaridan va internet materiallaridan foydalanish	10	8
5	Ishdagi ilovalarning mavzu mazmuniga mosligi	10	8
6	Ishni bajarishda grammatika qoidalariga amal qilinganligi	5	4
7	Himoyada ish mazmunini bayon qila bilganligi. Savollarga berilgan javoblar darajasi.	10	10
8	BMI mavzusi bo'yicha ilmiy-nazariy seminarlar va konferensiyalarda ma'ruza (axborot) bilan ishtiroki, maqola (tezis) nashr qilinganligi	10	10
Jami:		100 ball	86

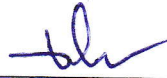
Davlat attestatsiya komissiyasi majlisining qarori:

1. Baxtiyorova Malohat Baxtiyoz qizi
Javhar Ibadullayeva she'riyatining o'ziga
mos xususiyatlari

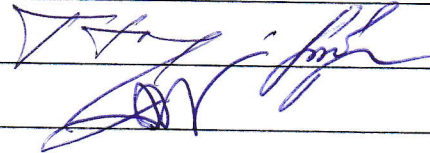
Mavzusida bajargan bitiruv malakaviy ish uchun 86 balllik o'zlashtirish ko'rsatkichi belgilansin va «q'lo» deb baholansin.

2. Bitiruv malakaviy ish himoyasi
talabalar darajada o'tkazilgan
e'tirof etilsin

DAK raisi:

A'zolari:

2017 yil «8» iyun

Urganch davlat universiteti filologiya fakulteti
O'zbek tili va adabiyoti kafedrası

Bitiruv malakaviy ish _____ sonli tartib raqam bilan qayd qilindi.

Bitiruv malakaviy ishni bajaruvchining ismi-sharifi:

Bitiruv malakaviy ishning mavzusi: "Gavhar Ibodullayeva she'riyatining o'ziga xos xususiyatlari"

Ilmiy rahbar (maslahatchi) ning ismi-sharifi: dots.v.b.Rahimova
Bekposhsha Bahodirovna

Bitiruv malakaviy ish kafedraning 201__ yil « 8 » iyun da o'tkazilgan majlisi qaroriga muvofiq DAK majlisida himoya qilinadi.

Bitiruv malakaviy ishga taqrizchi qilib _____ tayinlandi.

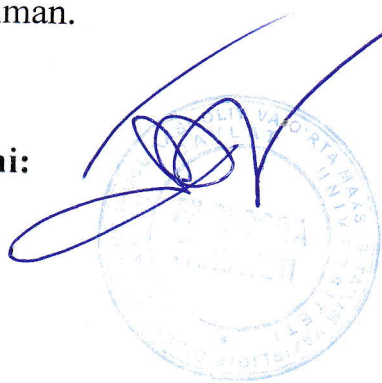
Kafedra mudiri:

dots. D. G'ayipov

Kafedraning bitiruv malakaviy ishini DAK majlisida himoya qilish bo'yicha tavsiyasiga roziman.

Fakultet dekani:

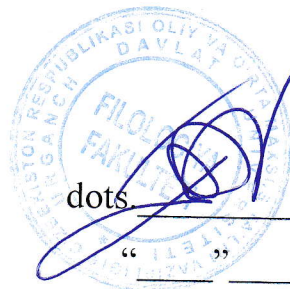
dots.Z.O.Jumaniyozov

Urganch davlat universiteti filologiya fakulteti

O'zbek tili va adabiyoti kafedrası

Filologiya va tillarni o'qitish (o'zbek tili) ta'lim yo'nalishi – 5120100

ta'lim – bakalavr

Tasdiqlayman:

fakultet dekani

Z.O.Jumaniyozov

dots

“ ” 201__ y

BITIRUV MALAKAVIY ISH BO'YICHA TOPSHIRIQ

Talaba: Baxtiyorova Malohat Baxtiyor qizi

1.Ishning mavzusi: “Gavhar Ibodullayeva she'riyatining o'ziga xos xususiyatlari”

« 19 » dekabr 201 6 yil universitet rektorining 233- T sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan.

2. Ishni topshirish muddati: “ ” 2017 y.

3. Mavzu bo'yicha dastlabki ma'lumot beruvchi adabiyotlar ro'yxati: a) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma'naviyat, 2008; b) Normatov U.Nafosat gurunglari. -Toshkent. “Muharrir”. 2010.389 b. v) Jabborov N.Zamon. Mezon. She'riyat. -Toshkent. G'.G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2015.B.25.

4. Ishning maqsadi: Bitiruv malakaviy ishning maqsadi - shoira Gavhar Ibodullaeva she'rlarining badiiy xususiyatlarini tahlil va talqin etish va lirik bayonda shoiraning o'ziga xos uslubini ko'rsatishdan iborat.

5. Chizma materiallar ro'yxati: _____

6. Maslahatchilar: _____

Bo'limlar	Maslahatchi F.I.SH.	Imzo, sana	
		Topshiriq berdi	Topshiriq qabul qildi

Ishga taqriz yozuvchining F.I.Sh., ilmiy darajasi, unvoni: UrDU qoshidagi 2-son akademik litsey ona tili va adabiyot o'qituvchisi Dilnoza Xudoyorova

7. Ilmiy rahbar: f.f.n. Rahimova Bekposhsha Bahodirovna

(imzo)

BMI bajaruvchi talaba: Baxtiyorova Malohat Baxtiyor qizi

(imzo)

Kafedra mudiri: dots. G'ayipov Dilshod Qadamboyevich

(imzo)

**GAVHAR IBODULLAYEVA SHE'RIYATINING O'ZIGA XOS
XUSUSIYATLARI
MUNDARIJA:**

KIRISH. Mavzuning dolzarbligi, maqsad va vazifalari.... 3-6

**I BOB. HOZIRGI O'ZBEK SHE'RIYATIDA GAVHAR
IBODULLAYEVA IJODINING O'RNI**

1.1. Hayoti va ijodiy faoliyati haqida ma'lumot..... 7-14

1.2. Ilk badiiy izlanishlar yo'lida.....14-32

**II BOB. GAVHAR IBODULLAEVA SHE'RIYATINING MAVZU
KO'LAMI VA BADIYYATI**

2.1. Shoirira lirikasida mavzular doirasi va janrlar tasnifi.....33-49

2.2. She'riyatida badiiy-tasviriy vositalar talqini.....49-58

XULOSA.....59-60

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....61-64

KIRISH.

Mavzuning dolzarbligi. Istiqlolga erishgan xalqimizning iqtisodiy-ijtimoiy va madaniy hayotida yangi davr boshlandi, ma'naviyat masalalariga e'tibor har qachongidan ham kuchaydi. "Barchamizga ayonki, XXI asr intellektual salohiyat, tafakkur va ma'naviyat asri sifatida insoniyat oldida yangi-yangi ufqlar ochish bilan birga, biz ilgari ko'rmagan, duch kelmagan keskin muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Bugungi murakkab va tahlikali zamonda yozuvchining bashariyatning ertangi kunini o'ylab, odamlarni ezgulikka, insof-diyonat, mehr-oqibat va bag'rikenglikka da'vat etishga qaratilgan haroratli so'zi har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda"¹, – deb aytgan edi Respublikamizning Birinchi Prezidenti I.A.Karimov. Darhaqiqat, adabiyot hamma zamonlarda xalq ma'naviyatining bebaho xazinasi bo'lib kelgan. Bugungi she'riyatda asosiy diqqat inson shaxsining botiniy olamiga, qalbidagi turfa evrilishlarga va ma'naviy kamolot yo'lidagi holatiga qaratilmoqda. Tabiiyki, bunda insonning voqelikka munosabati, davr farzandi sifatidagi qiyofasi, his-tuyg'ularining tadqiqi poetik tafakkurning markaziga qo'yilmoqda. Milliy g'oya va mustaqillik mafkurasi she'riyatimizning asosiy mohiyatini belgilovchi omil bo'lib qoldi. Bu esa o'z navbatida voqelik va inson talqinida yangicha g'oyaviy-badiiy izlanishlar va individual yondashuvlarni taqozo etmoqda. O'tgan asrning 90-yillaridan kuchaya boshlagan bu jarayonda milliy she'riyatimizdagi jiddiy siljish va sifat o'zgarishlari uchun haqqoniylik darajasi yangi bosqichga ko'tarildi, bugungi inson murakkab xilqat sifatida o'zining dardlari bilan ancha chuqur kashf etila boshlandi. Bugungi o'zbek she'riyati mumtoz adabiyot sarchashmalaridan suv ichgan go'zal she'riyatdir.

O'zbek she'riyatining go'zal an'analaridan ilhom olib, ularni yanada boyitib kelayotgan shoirlarning bir qismini Xorazm adabiy muhiti namoyandalari ijodi tashkil qiladi. Zero, mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek: "Bu diyorda tug'ilib kamolga yetgan Erkin Samandar, Omon Matjon, Komil Avaz, Gavhar

¹ Karimov I.A. Adabiyotga e'tibor – ma'naviyatga, kelajakka e'tibor. – Toshkent: O'zbekiston, 2009. – B. 11-12.

Ibodullayeva kabi o'nlab shoir va yozuvchilar o'zbek adabiyotiga munosib hissa qo'shib kelayotganini xalqimiz yaxshi biladi va yuksak qadrlaydi"². Xorazm adabiy muhitining faol va ko'zga ko'ringan namoyandalaridan biri bu shoira Gavhar Ibodullayevadir.

Shu bois milliy istiqlolning o'tgan salkam yigirma yili davomida she'riyatimizda ijodkorning voqelikni anglash va badiiy kashf etishdagi ana shu o'ziga xos g'oyaviy-badiiy xususiyatlari ifodasi bo'lmish uslubda ham rang-baranglashish va takomillashish ko'zga tashlanmoqda. Bu hol poetik asarlar mazmunida o'zlikni anglash, hayot haqiqatini baralla aytish va inson ma'naviy dunyosini teranroq kashf etishda namoyon bo'lsa, shakl jihatdan esa individual uslublarning turfaligi va poetik ifodaning ko'p qirraligida namoyon bo'lmoqda. Bular mustaqillik tufayli yuzaga kelgan tarixiy sharoit, yangicha tafakkur va ijod erkinligi omillari samarasidir. Har bir zamon adabiyot, she'riyat oldiga o'z muammolarini qo'yadi. Ularni hal etishda ayni o'sha davrga xos adabiy-estetik mezonlarga tayaniladi. Mustaqillik yillarida o'zbek she'riyati xolislik va haqqoniylik tamoyillari, mezonlariga amal qilgan holda, qator iste'dod sohiblarini kashf etdi. Mustaqillik davri adabiyoti, xususan, she'riyati o'z mazmun va mohiyatiga ko'ra yangi o'zbek she'riyatining mantiqiy davomidir. Chunki "har qanday davr san'ati o'zidan avvalgi – salaf davrlar tabiatiga qaysidir ma'noda farzand bo'ladi"³. Istiqlol sharofati tufayli yuzaga kelgan ijod erkinligi, mustaqil fikrlashga keng yo'l ochgan asosiy omil bo'lmoqda. Shuningdek, ijodiy o'ziga xoslik ijodkor "men"i, o'zini kashf etish orqali poetik fikrning ijtimoiy-estetik mohiyatini chuqurlashtirish, shaxsiy iqtidori, dunyoqarashi, obrazli ifoda va tasvir uslublariidan samarali foydalanish kabi omillarda ham namoyon bo'layotir. Bu jarayonda har bir shoirning voqelikka estetik munosabatining darajasi va miqyosi uning shaxsiyati, "men"idagi badiiy funksiya, qalamga olingan mavzular, obrazlar, g'oya va qarashlar tizimi yaxlit holda ijodkorning uslubiy qiyofasini

² Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelejagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. -Toshkent. "O'zbekiston". 2017. B. 247.

³Хамдамов У. Янги ўзбек шеърияти.-Тошкент.2012.Б.284.

shakllantiradi. Zero, shoir “men”i adabiyotdagi boshqa individual shakllardan farqli bo‘lgandagina muhim ahamiyat kasb etadi, ana shundagina u insonning ruhiy dunyosini, xalqning badiiy madaniyatini boyitadi⁴.

Gavhar Ibodullayeva - o‘ziga xos ijodkor. Uning o‘z tili, o‘ziga xos uslubi bor. Teran fikrlovchi shoira Gavhar Ibodullayeva hayot haqida o‘ziga xos tarzda poetik fikr yuritadi va o‘z asarlarini falsafiy mazmun bilan bezay oladi. Qaynoq hayotni tasvirlab, undagi kichik voqea va detallardan katta poetik xulosalar chiqara biladi. Gavhar Ibodullayeva lirikasining mavzu turfaligi, o‘ziga xos uslubi, badiiy xususiyatlarini o‘rganish va muayyan xulosalar chiqarish mavzu dolzarbligini bildiradi.

Tadqiqotning maqsad va vazifalari. Bitiruv malakaviy ishning maqsadi - shoira Gavhar Ibodullayeva she‘rlarining badiiy xususiyatlarini tahlil va talqin etish va lirik bayonda shoiraning o‘ziga xos uslubini ko‘rsatishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi masalalarni amalga oshirishni belgilab oldik:

- Shoiraning ilk izlanishlari haqida ma’lumot berish;
- G‘oya va mavzu qamrovi, janrlar tarkibi xususida ma’lumot berish;
- She‘riy san’atlardagi o‘ziga xoslikni o‘rganish;
- Shoira lirikasida badiiy unsurlarning mavqeyini ko‘rsatish;
- Gavhar Ibodullayeva lirikasining o‘ziga xos xususiyatlarini ko‘rsatish.

Tadqiqotning predmeti. Shoira Gavhar Ibodullayeva she‘riyatining o‘ziga xos jihatlarini ko‘rsatish orqali bugungi o‘zbek she‘riyatining xususiyatlarini yoritish masalalari bitiruv malakaviy ishning predmetidir.

Tadqiqotning obyekti. Bitiruv malakaviy ishga shoira Gavhar Ibodullayevaning “Qutlug‘ so‘zlar” (1993), “Bir vujud sog‘inch” (1995), “Yuragimda yashayotgan sir” (2012) she‘riy to‘plamlari obyekt qilib olindi.

Tadqiqotning metodologik asoslari va usullari. O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Abdug‘aniyevich Karimovning va Prezidentimiz

⁴ Rahimjonov.N. Mustaqillik davri o‘zbek she‘riyati.-Toshkent.

Sh.M.Mirziyoyevning milliy g'oya, ma'naviy qadriyatlarga munosabat va ilm-fan taraqqiyoti bilan bog'liq qarashlari hamda dialektik falsafaning keng tarqalgan tadqiq usullari ishning metodologik asosini tashkil qiladi. Masalani yoritishda hozirgi kunda o'zbek adabiyotshunosligi qo'lga kiritgan yutuqlardan, xususan, O.Sharafiddinov, U.Normatov, N.Rahimjonov, N.Jabborov, U.Hamdamiyov, N.Jumaniyozovalarning ilmiy ishlarida bayon qilingan fikrlardan ijodiy foydalanildi.

Mavzuning o'rganilganlik darajasi. Shoira Gavhar Ibodullayeva ijodi bo'yicha bir qancha maqola - taqrizlar yozilgan bo'lib, "O'zbekiston adabiyoti va san'ati", "Kitob dunyosi" gazetalari, "Sharq yulduzi" jurnallarida chop etilgan maxsus maqolalarda ijobiy fikrlar bildirildi. Shuningdek, adabiyotshunoslar Adhambek Olimbekov, Nurboy Jabborov⁵, taniqli shoirlar Matnazar Abdulhakim, Ikrom Otamurod, Qutlibeka Rahimboyeva, N.Jumaniyozova⁶, yosh tadqiqotchilar I.Bobojonov, G.Ollaberganovalar o'z maqola va tadqiqot ishlarida shoira ijodiga yuqori baho berganlar⁷.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi. Shoira Gavhar Ibodullayevaning she'riy to'plamlaridagi she'r va dostonlari badiiy xususiyatlari, poetik ma'no qirralarini ilk bora alohida planda olib o'rganilishi ishning ilmiy yangiligidir.

Ishning nazariy va amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalaridan va materiallaridan oliy o'quv yurtlarining Filologiya fakultetlari talabalari, o'rta maxsus ta'lim tizimlari - kasb-hunar kollejlari hamda akademik litseylar uchun maxsus kurslar o'qishda, seminarlar o'tkazishda foydalanish mumkin.

Ishning tuzilishi va umumiy hajmi. Ish kirish, asosiy ikki bob, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat. Ishning umumiy hajmi ____ sahifani tashkil qiladi.

⁵ Jabborov N. Zamon. Mezon. She'riyat. -Toshkent. G'.G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2015.B.25.

⁶ Жуманиёзова Н.Истиклол дакри ўзбек лирикасида шаклий-услубий изланишлар.Фил.фанл.номз.дисс. автореферати.-Тошкент. 2011. Б. 27.

⁷ Abdulhakim M. Nafis ohanglar sehri // Ibodullayeva G. Qutlug' so'zlar. Urganch. "Xorazm" nashriyoti. 1993.3-4-b.; Hamdamov U. Yangi o'zbek she'riyati. -Toshkent. "Adib" nashriyoti. 2012.B.302; Hamdamov U. Ruhni uyg'otguvchi so'z.-Toshkent. "Turon zamin ziyo". 2017. Ikrom Otamurod. Ishq tilining so'zlari // Yuragimda yashayotgan sir.-Toshkent. "Akademnashr". 2012.

I BOB. Hozirgi o'zbek she'riyatida Gavhar Ibodullayevaning o'rni

1.1. Hayoti va ijodiy faoliyati haqida ma'lumot

XX asrning 90-yillaridan keng tarqala boshlagan yangicha tafakkur, o'zlikni anglash, milliy faxr tuyg'usining kuchayishi kabi omillar badiiy ijodkorlik, jumladan, she'riyatda ham sifat o'zgarishlarini vujudga keltira boshladi. She'riyat mavzu, janr jihatidan ancha kengayib, boyidi, fikriy va hissiy teranlik oshib, insonni qamrovli anglash, uning qalb olamini taftish etish, umuman, yangicha badiiy kashf qilish kuchaydi. Istiqlool davri o'zbek she'riyatidagi g'oyaviy-uslubiy izlanishlarda yangicha ohanglar va shakliy ko'rinishlar tobora ko'proq qaror topmoqda. Bunda, shubhasiz, milliy adabiy an'analarni ijodiy o'zlashtirish bilan birga, jahon she'riyati tajribalaridan bahramand bo'lish, ularni ijodiy qo'llash holatlari mavjud. Olam va odam sir-sinoatlarining badiiy-estetik tadqiqi ijodkor oldiga hamisha yangi-yangi javob izlashni, yangicha fikrlashni taqozo etadi. Bu narsa ijodkor individualligini yangi unsurlar, xususiyatlar bilan boyitadi. G'oyaviy – uslubiy izlanishlar tinimsiz davom etayotgan bu adabiy jarayonda ayol obrazini yaratishga turfa xil urinishlar paydo bo'lmoqda. Shoir –bu yorug' dunyoda yashayotgan insonning cheksiz –chegarasiz kechinmalarini so'z bilan ifoda qiluvchi shaxsdir,- deydi Rauf Parfi⁸. Bugungi kun o'zbek she'riyatiga bir qur nazar tashlaydigan bo'lsak, unda asosiy obraz inson va uning his-tuyg'ulari ekanligining guvohi bo'lamiz.

Shoira Gavhar Ibodullayeva she'rlarida ham inson hayoti, uning his-tuyg'ulari, oniy lahzadagi kechinmalarini butun murakkabligi bilan tasvir etiladi. Shoira lirikasini o'rganishdan oldin uning hayoti va ijodiy faoliyatiga mufassal to'xtalmoq lozimdir. Bo'lajak shoira 1961-yil 18-sentyabrda Turkmaniston Respublikasi Tashhauz viloyatida tug'ilgan. 1983- yilda Xorazm Davlat Pedagogika institutining filologiya fakultetini imtiyozli diplom bilan tamomlagan. 1983-1998 yillarda Yangibozor tumanidagi 19-son maktabda o'zbek tili va adabiyoti fani o'qituvchisi bo'lib ishlagan. O'qituvchilik faoliyati jarayonida o'zining chuqur bilimi

⁸Rahimjonov. N. Mustaqillik davri o'zbek she'riyati.- Toshkent: Fan, 2007.- B.97.

va iqtidorini namoyish qilib, Xalq ta'limi Vazirligining "Katta o'qituvchi" (1994), "Oliy toifali o'qituvchi"(1994) maqomlariga ega bo'lgan. 1994 yilda Toshkent viloyati Parkent tumanida o'tkazilgan Respublika "Ijodkor o'qituvchilari anjumani" g'olibi bo'lib, "Ijodkor o'qituvchi", 1995 yilda Qo'qon shahrida o'tkazilgan "Yil o'qituvchisi" Respublika ko'rik-tanlovining mutlaq g'olibi sifatida "Xalq ta'limi a'lochisi" ko'krak nishonlariga sazovor bo'lgan. O'zbek tili va adabiyoti fanini o'qitishdagi ilg'or tajribalari viloyat miqyosida ommalashtirilgan. 1996 yilda Buxoroda o'tkazilgan "Til va adabiyot anjumani"da "O'quvchilarga Mustaqillik mafkurasini singdirishda adabiyotning o'rni va ahamiyati" mavzusidagi ma'ruzasi bilan ishtirok etib, g'oliblikni qo'lga kiritgan. Uslubiy va ijodiy ishlari "Ma'rifat", "Xalq ta'limi", "O'zbek tili va adabiyoti" kabi respublika nashrlarida keng yoritilgan, ish tajribalari va o'qituvchilikda erishgan yutuqlari xususida vazirlik tomonidan "Nafosat elchisi" deb nomlangan risola chop etilgan. (1996 y). ("Xorazm" nashriyotida nashr etilgan "Istiqlol yulduzlari"(2000) risolasida ham o'qituvchilik faoliyati xususida ijobiy fikrlar bitilgan). Shu tariqa Gavhar Ibadullayeva butun mamlakat ta'lim tizimi xodimlari orasida katta hurmat qozongan.

Yuqoridagi e'tiroflar, mustaqillik yillarida milliy kadrlarga bo'lgan katta ishonch va e'tibor sabab, Gavhar Ibadullayeva 1998-yilda oddiy qishloq maktabi o'qituvchiligidan viloyatning nufuzli tashkilotlaridan biri - Respublika Ma'naviyat targ'ibot markazi viloyat bo'limi rahbarligiga tayinlanadi. Mazkur vazifada ham o'zining teran tafakkuri, yuksak tashkilotchilik qobiliyatini namoyon etib, mustaqil davlatimiz siyosati, milliy Istiqlol g'oyasi va mafkurasini keng aholi qatlamlari orasida targ'ib etish, jamiyat ma'naviyatini yuksaltirish, eldoshlarimiz qalbida yurtga dahldorlik tuyg'usini tarkib toptirish, yosh avlodni vatanparvarlik, oliyjanob insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalashga munosib hissa qo'shgan. Uning tizim ishini samarali tashkil etish, targ'ibotning yangi usul va uslublari borasidagi tashabbus va tajribalari respublika miqyosida ommalashtirilgan, xususan, markazning shahar va tuman bo'limlari ishini izchil tashkil etish, moliyaviy qo'llab - quvvatlash borasidagi amaliy ishlari boshqa viloyatlar bo'limlari faoliyatiga namuna sifatida tadbiq etilgan. Mazkur

tashkilotdagi 11 yillik (1998-2009y.) rahbarlik mobaynida viloyat markazidan tortib, barcha tumanlar, eng chekka “Tuproqqal’a”, “Sarimoy” hududlaridagi har bir mahalla, korxona va tashkilot, ta’lim va sog’likni saqlash muassasasigacha u kirib bormagan dargoh qolmagan. Uning siymosida Xorazm eli “Ma’naviyat” degan tushuncha va idorani, bu tushuncha va idora misolida esa Gavhar Ibodullayevani kashf etdi deyilsa, mubolag’a emas. Shu yillar davomida u fidoyi targ’ibotchi, insonlar qalbiga yo’l topa oladigan benazir nutq sohibasi sifatida nafaqat viloyatda, balki respublikada keng jamoatchilikning nazariga tushdi. O’sha yillarda “Xalq so’zi”, “Qishloq hayoti”, “Saodat” kabi nufuzli nashrlarda mamlakatimizdagi siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy yangilanishlar, yuksalishlar, ma’naviy-mafkuraviy jarayonlar chuqur tahlil etilgan maqolalari, O’zbekiston televideniyasining “Assalom, O’zbekiston”, “Parlament soati”, “Somon yo’li”, “Yoshlar telekanalining “Davr- intervyu” ko’rsatuvlaridagi chiqishlari, deputat sifatida Ikkinchi chaqiriq O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi sessiyalarida qonun ijodkorligi va boshqa dolzarb masalalar yuzasidan qilgan ma’ruzalari mamlakat ziyolilari, siyosat namoyandalari va madaniyat arboblari tomonidan yuqori baholangan.

Gavhar Ibodullayeva 2009 yil oktyabridan Fuqarolik jamiyatini o’rganish instituti Xorazm mintaqaviy axborot-tahlil markazi etakchi ilmiy xodimi vazifasida ishlab, viloyatda ayollar va yoshlar masalalariga oid jarayonlarni ilmiy va tahliliy tadqiq qilishdagi o’ziga xos yondashuvi, mavjud muammolar echimi borasida o’zining ob’ektiv qarash va takliflari, tashabbuslari bilan institut rahbariyatining e’tirofiga sazovor bo’lgan.

2010- yil 8- iyunidan O’zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Xorazm viloyat bo’limi rahbari vazifasida ishlab kelmoqda. Ushbu vazifada uning malakali rahbar, mohir tashkilotchi, faol ijodkorligi yanada yorqin namoyon bo’ldi. O’zbek adabiyoti tarixi namoyondalari ijodiy merosini asrab-avaylash, milliy adabiyotimizni targ’ib etish barobarida bo’lim ishini zamonaviy talablar asosida tashkil etish, voha adabiy muhitini rivojlantirish, yozuvchilarning erkin va samarali ijod qilishi uchun shart-sharoit yaratish, shoir va adiblar faolligini oshirish, uyushmaning adabiyotga salmoqli

hissa qo'shgan kekxa, yordamga muhtoj a'zolariga moddiy va ma'naviy yordam ko'rsatish, yosh ijodkorlarning ilk kitoblarini chop etishga ko'maklashish borasida salmoqli ishlarni yo'lga qo'ymoqda. Uning rahbarligida Alisher Navoiy, Bobur kabi mumtoz adabiyotimiz siymolarining tavallud sanalari har yili viloyatda yuksak saviyada nioшонlanib kelmoqda. Ayniqsa, Muhammadrizo Ogahiy tavalludining 200 va 205 yilligi, ma'rifatparvar shoir Avaz O'tarning 130 yilligi, O'zbekiston Xalq shoirlari Muhammad Yusufning 60 yilligi, Zulfiyaxonimning 100 yilligi tadbirlari haqiqiy ma'naviyat va adabiyot bayramiga aylandi. O'zbek va turkman xalqining sevimli shoiri Maxtumquli tavalludining 190 yilligi munosabati bilan (2013y.6-7sentyabr kunlari) O'zbek –turkman madaniyat markazi bilan hamkorlikda Urganch shahrida, Urganch tumanidagi "Ullihovli" tarixiy obidasi va Xorazm Ma'mun Akademiyasi (Xiva)da o'tkazilgan ilmiy-amaliy anjuman hamda "Adabiyot bayram"i tashkil etishda bosh-qosh bo'ldi. Ayni kunda uning rahbarligida qoraqalpoq shoir va adiblari bilan mustahkam ijodiy - adabiy aloqalar yo'lga qo'yilgan.

Bo'lim qoshida o'n olti nafar uyushma a'zolari, yuzdan oshiq voha qalamkashlari va yosh ijodkorlar uyushgan. Bo'lim qoshidagi "Oydin orzular"(2010 yildan) va joylarda tashkil etilgan yosh qalamkashlar to'garaklarida mutlaqo yangicha dunyoqarash egalari, noyob iste'dod sohiblari kamolga etmoqda. Keyingi yillarda bo'lim tavsiyasi, xususan, Gavhar Ibadullayevaning so'z boshisi bilan 20 ga yaqin yoshlarning ilk kitoblari chop etildi, voha shoir va adiblari tomonidan to'rtta roman, saksondan ortiq boshqa janrlardagi asarlar chop etildi. Har yili bo'lim tomonidan rejaviy asosda milliy adabiyotimiz, buyuk ajdodlarimiz adabiy merosini targ'ib etish, yangi kitoblar taqdimotlari, shoir va yozuvchilarning xotira kechalari, ijodiy uchrashuvlari, Istiqlol mushoirasi, Navro'z mushoirasi, "Ayol yaratgan olam" rukni ostida ayol ijodkorlar, "Yoshlarning ijodiy yutuqlari" rukni ostida yosh qalamkashlar asarlari taqdimotlari singari 100 dan ziyod tadbirlar tashkil etilib, mahalliy va markaziy ommaviy axborot vositalarida keng yoritilmoqda.

Voha qalamkashlari mehnatini e'zozlash maqsadida bevosita Gavhar Ibadullayevaning tashabbusi bilan 2011-yildan boshlab viloyatda "Xorazm

zarqalami”, “Mangulik jamoli” an’anaviy tanlovlari o’tkazilib, har yili “Yilning eng yaxshi romani”, “Yilning eng yaxshi qissasi”, “Yilning eng yaxshi hikoyasi”, “Yilning eng yaxshi shoiri”, “Yilning eng yaxshi sahna asari”, “Yilning eng yaxshi bolalar adabiyoti namunasi”, “Yilning eng yaxshi badiiy tarjima namunasi”, “Yilning eng yaxshi badiiy publitsistika namunasi”, “Adabiyotshunoslik sohasidagi eng yaxshi izlanishlar”, “Umidli yosh iste’dod” kabi o’ndan ortiq nominatsiyalar bo’yicha badiiy ijod ahli va iste’dodli yoshlar ma’naviy va moddiy rag’batlantirib kelinmoqda. Uyushma a’zosi bo’lmagan, lekin asarlari bilan kitobxonlarni milliy g’oya ruhida tarbiyalash, ma’naviyatini yuksaltirishga xizmat qilayotgan ijodkorlar uchun “Ehtirom” yorlig’i ta’sis etilgan. Mazkur tanlovlar va e’tibor samarasi o’laroq, viloyatda ijod ahlining faolligi oshib, o’z pozitsiyalarini yorqin namoyon etishga intilish, yurtimizdagi olamshumul o’zgarishlarni, xalqimizning buyuk tarixi, yaqin o’tmishdagi iztirobli qismatlarni aks ettirish, adabiyotda zamonaviy qahramon yaratish masalalarida sezilarli siljishlar, bir so’z bilan aytganda, voha adabiy muhitida katta ijobiy yangilanish va keskin faollashish yuzaga keldi.

Shuningdek, Gavhar Ibodullayeva qator davlat va jamoat tashkilotlari hamkorligida “Eng ulug‘, eng aziz...”, “Vatan uchun yashaylik” tanlovlari, “Adabiyotga e’tibor – ma’naviyatga, kelajakka e’tibor” shiori ostidagi respublika “Kitob bayrami”ning viloyat bosqichlarini har yili yuqori saviyada tashkil etib, shoir va adiblar, yosh ijodkorlarning faol ishtirokini ta’minlamoqda. 2014 - yildan Matbuot va axborot boshqarmasi hamkorligida “Eng namunali kitob do’koni“, “Eng namunali axborot-resurs markazi” tanlovlari tashkil etilgani bu boradagi samarali natijalarga omil bo’lmoqda. Respublika ma’naviyat targ’ibot guruhi tarkibida Mustaqillik va Navro’z umumxalq bayramlari, O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining muhim sanalari munosabati bilan viloyatning barcha hududlarida o’tkazilayotgan targ’ibot tadbirlariga shoir va yozuvchilarni jalb qilish bilan birga o’zi ham faol ishtirok etib kelmoqda.

Zulfiya nomidagi Davlat mukofoti ta’sis etilganidan boshlab, viloyat komissiyasi a’zosi sifatida iqtidorli qizlarni yuzaga chiqarishda komissiya ishiga katta

yordam berib kelmoqda. O'n yildan ziyod vaqt mobaynida O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi boshqaruvi a'zosi Xotin-qizlar faolligini oshirish, ayolning oiladagi, jamiyatdagi mavqeini mustahkamlash, oila ma'naviyati, qizlar tarbiyasi xususidagi amaliy ishlari, ta'sirchan muloqotlari bilan ko'pchilikning mehrini qozongan.

2014- yilda viloyatdagi kollej va akademik litseylarda shoira rahbarligida yoshlar kalbida ertangi kunga ishonch, Vatan, ota-ona oldidagi mas'uliyat, hayotga muhabbat tuyg'ularini shakllantirish maqsadida o'tkazilgan "Hayot – bebaho ne'mat" mavzusidagi turkum davra suhbatlari va uchrashuvlar yoshlar o'rtasida o'z joniga qasd va suiqasd qilish kabi noxush xolatlarning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etdi. Keyingi uch yilda an'anaviy tarzda viloyatning barcha shahar va tumanlarida "Biz - buyuk yurt farzandlarimiz" shoiri ostida o'tkazilayotgan yoshlar festivalining "Deputat va yoshlar", "Zamonamiz qahramonlari", "Istiqlol iste'dodlari", "Biz gayohvandlikka qarshimiz", "Ogohlik va xushyorlik davr talabi", "Hokim va yoshlar" loyihalarida o'tkazilgan uchrashuvlardagi ibratli, hayotiy dalillangan fikr-mulohazalari, ko'ngilga yaqin she'rlari yoshlar qalbidan chuqur joy olgan.

Gavhar Ibodullayeva yoshligidan badiiy ijod bilan shug'ullanib keladi. Talabalik davridayoq Respublika yosh ijodkorlarining Do'rmonda o'tkazilgan birinchi seminaridagi ishtiroki davomida adabiyot namoyandalarining nazariga tushgan edi. 1994 yildan O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi. She'rlari va badiiy publitsistik maqolalari "O'zbekiston adabiyoti va san'ati", "Kitob dunyosi", "Turkiston", "Ma'rifat", "Toshkent oqshomi" gazetalari, "Saodat", "Sharq yulduzi", "Tafakkur", "Yoshlik" jurnallarida muntazam yoritilgan, "Uch tomir" (1989), "Muborak kunlar"(1995), "Ellik navo"(2001), "Shovot mavjlari" (2003), "To'maris izdoshlari"(2005), "Xorazm ohanglari"(2010), "Onajon"(2011), "Muhammad Yusuf zamondoshlari xotirasida" (2014) kabi to'plamlar, "O'zbek adabiyoti antologiyasi" (2013) dan o'rin olgan.

Gavhar Ibodullayeva qalamiga mansub "Qutlug' so'zlar" ("Xorazm" nashriyoti -1993y), "Bir vujud sog'inch" ("Xorazm" nashriyoti -1995y.) kitoblari yorqin iste'dodidan nishona bo'lgan bo'lsa, 2012 yilda "Akademnashr" (Toshkent)

nashriyotida chop etilgan “Yuragimda yashayotgan sir” nomli saylanma she’rlar to‘plami adabiy jarayondagi hodisa sifatida talqin etildi. Mazkur to‘plam hakida 2013 yilda “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati”, “Kitob dunyosi” gazetalari, “Sharq yulduzi” jurnallarida chop etilgan maxsus maqolalarda ijobiy fikrlar bildirildi. Shuningdek, adabiyotshunoslar Adhambek Olimbekov, Nurboy Jobbor, taniqli shoirlar Matnazar Abdulhakim, Ikrom Otamurod, Qutlibeka Rahimboeva, yosh munaqqidlar I.Bobojonov, G.Ollaberganovalar o‘z maqola va tadqiqot ishlarida shoira ijodiga yuqori baho berganlar. She’rlari asosida yaratilgan qo‘shiqlar O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist S.O‘dayeva, taniqli xonandalar O.Nurmatov, Zulfiya va Zulxumor Yo‘ldoshevalar, M.Omonboeva, G.Jumaboyevalar tomonidan sevib ijro etilmoqda.

Ijod namunalarining O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi tomonidan “Adib”nashriyotida chop etilgan besh jildlik “Ozod Vatan saodati” (2013y) o‘zbek adabiyoti antologiyasiga kiritilgani shoiraning zamonaviy o‘zbek she’riyati vakillari safidan munosib o‘rin olganidan dalolatdir.

2014- yilda “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasining 26 sentyabr 39- sonida chop etilgan “Xush ayyomlar muborak”, “Kitob dunyosi” gazetasining 24 fevral 4-sonida chop etilgan “Vatan siyrati”, “Vodiy gavhari” jurnali 09/41- sonida chop etilgan “Ulug‘ momolarning munosib vorislari”, To‘yxona bo‘lsin har xonadoni”, 2015 -yil “Xorazm haqiqati” gazetasining 22- yanvar 3-sonida chop etilgan “Ko‘rkam va o‘ktam she’riyat” kabi adabiy jarayonlar tahlili, Istiqlol yillaridagi ulkan bunyodkorliklar, davlat dasturlari ijrosi, milliy qadriyatlar mohiyati xususidagi maqola va badialari ijod sohasidagi tinimsiz izlanishlari mahsuli bo‘lsa, Respublika va viloyat teleradiokanallari orqali efirga berilgan suhbat va intervyulari uning faol ma’naviyat targ‘ibotchisi, chinakam vatanparvar va milliy adabiyotimizning jonkuyari ekanligini ko‘rsatadi.

Ayniqsa, O‘zbekiston telekanalida 2013-yil 2-avgustda namoyish etilgan “Munosabat” ko‘rsatuvidagi fikr-mulohazalari, “Axborot”ning 2014-yil 11-dekabr kungi dasturida Farg‘ona viloyat teatr-konsert saroyi ochilish marosimidan bergan intervyusi, “Madaniyat va ma’rifat telekanalining 2014- yil 27- noyabr, 2015- yil

21- yanvar sanalarida efirga berilgan “She’r sehri” ko’rsatuvida o’qigan she’rlari, “Diyor” telekanalida Zulfiyaxonim tavalludining 100 yilligi munosabati bilan (2015 yil 28 yanvar), 2015- yil 21-mart kuni Xorazm viloyat teleradiokompaniyasining “Sokin oqshom” ko’rsatuvida “Ayol baxti” mavzusidagi suhbatlari nafaqat viloyatda, balki butun mamlakatda ko’pchilikning olqishi va ehtiromiga sazovor bo’ldi.

Gavhar Ibodullayeva ikki marta Xalq deputatlari Yangibozor tuman va Xorazm viloyat Kengashlariga, Ikkinchi chaqiriq O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga deputat qilib saylangan. Ayni kunda Xalq deputatlari Xorazm viloyat kengashi deputati sifatida ham faoliyat ko’rsatmoqda.

Gavhar Ibodullayeva davlatimizning “Shuhrat” medali (1997), “O’zbekiston” belgisi” (2000), “El-yurt hurmati” ordeni (2003) va “Mustaqillikning 20 yilligi” (2011) esdalik nishoni bilan taqdirlangan. Oilali. To’rt nafar farzandi, besh nafar nabirasi bor. Oilasi qishloqdagi eng namunali oilalardan sanaladi.

Gavhar Ibodullayeva haqiqatda Istiqlol baxsh etgan bebaho imkoniyatlar sharofati bilan kamolga yetgan, ijodda, oilaviy hayotda, jamiyatda o’z o’rnini topa olgan ayol, fidoyi mehnati bilan el-yurt xizmatiga doim kamarbasta, Vatan ravnaqiga holis xissa qo’shayotgan iste’dod sohibasidir.

1.2. Ilk badiiy izlanishlar yo’lida

Ma’lumki, badiiy tafakkurning eng tezkor va hozirjavob shakllaridan biri she’riyatdir. She’rning muqaddasligi shundaki, u Vatan va Iymon tushunchalari bilan g’oyatda egizdir. She’r, men ayni Sharq she’riyatini nazarda tutyapman, shuning uchun muqaddaski, uning bir vazni ilohiy, bir vazni insoniydir; uning bir satri osmoniy, bir satri zaminiydir. Bizning she’rimiz shuning uchun bashariyat nazmining gultoji hisoblanadi. Bu nazm zaminida hazrat Navoiydek zotlarning ulug’ bir shajaradek qad rostlashiga, 6u nazm zaminida shoh ham, gado ham shoir bo’lishiga, bu zaminda valiylar ham baytlar ijod qilganiga sira ajablanmaslik kerak. Zero, bu

adabiyot ilohiydir”- degan edi ulug‘ shoir Abdulla Oripov⁹.

“Ruhiy munosabat ifodasi - she’riyat”¹⁰ insonning o‘zini, hislarini jamiyat va borliq, umuman, voqelikni estetik anglash vositalaridan biri bo‘lib, hamma davr va makonlarda ma’naviy komillikni so‘z yordamida ulug‘lovchi san’at bo‘lib kelgan. Zero, ulug‘ tanqidchi V.G.Belinskiy ta’kidlaganidek, “butun olam, barcha ranglar, bo‘yoqlar va ohanglar, tabiat va hayotning barcha shakllari poeziya hodisasi bo‘lishi mumkin. Poeziya bu bashar hayotining tepib turgan yuragi”¹¹. Bu muxtasar ta’rifda she’rning ikki jihati - obykti (butun olam) va hayotning majoziy-estetik mohiyati (yuragi) yorqin mujassamlashgan. Bu tushunchalar yaxlit, bir butunligicha har bir she’rdagi poetik mazmun va shakl, ijodiy metod va uslub uyg‘unligida aks etadi.

She’riyat umumo‘zbek adabiyotining ajralmas qismlaridan biri bo‘lib boy an’ana va tarixga ega. Hozirgi yangicha milliy badiiy tafakkur uning poeziyadagi tadriji XX asr boshlaridan, Cho‘lpon va Fitrat she’rlaridan boshlanadi va bir necha avlod ijodiy tajribalaridan sayqallashadi. Xususan, XX asr 90-yillari istiqlol adabiyoti deb atalgan estetik hodisa vujudga keldi. Bu adabiyot va uning salmoqli tarmog‘i she’riyat yangilanayotgan milliy-badiiy ongning, ijtimoiy-estetik tafakkurning mahsuli sifatida voqe bo‘ldi. Unda voqelik va insonni xolis va erkin ko‘rish, poetik idrok etish va haqqoniy tasvirlash imkoniyati ustuvor bo‘la boshladi, olam va odam munosabatini tabiiy ifodalash, shaxs ruhiyatidagi evrilishlarni turli rakurslarda tahlil etish imkoniyati kengaydi, inson qalbi, hissiy olami, ko‘ngil manzaralari butun murakkabligi bilan ta’sirchan tadqiq qilina boshlandi. Lirik qahramon tasvirida hayotiylik, haqqoniylik kuchayib, uning turfa taqdiri, o‘y-mulohazalari, ma’naviy olamidagi betakrorlik oldingi o‘ringa chiqq boshladi. Bularning barchasi bir qolipdagi tasvir shakllaridan voz kechish, yangi uslubiy izlanishlar, tasvir va ifodada rang-baranglikka intilishni taqozo etdi.

Mustaqillik davri she’riyati yangi ohanglar va ma’no teranligi bilan boyidi.

⁹ Оripов А. Жоифидолик // Х.Худойбердиева. Сайланма.-Тошкент.Шарк.2000. -Б.3.

¹⁰ Хаққулов И. Шеърят-рухий муносабат. -Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1990. Б.155..

¹¹ Белинский В.Г.Адабий орзулар.-Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1977.-Б.105.

Uning ifoda tarzi tub milliy, badiiy yutuqlardan rag'batlanish bilan birga jahon estetik tafakkurining ilg'or an'alarini ijodiy o'zlashtirish evaziga ham takomillashib boryapti. Falsafiy-ijtimoiy mazmun salmoqdorligi, ifodaning ta'sirchanligi, uslub shakllarining rang-barangligi, fikrning ohorli talqini kabi xususiyatlar she'riyatga o'ziga xos alohidalik bag'ishlamoqda¹².

Ana shunday o'ziga xos ovoz sohibasi, bugungi Xorazm adabiy muhitining faol namoyandalaridan biri shoira Gavhar Ibodullayevadir. Yoshligidan she'riyatga va adabiyotga oshna bo'lgan Gavhar Ibodullayevaning ilk she'rlari viloyat va respublika matbuotida tez-tez e'lon qilinib turgan. Shoiraning ilk to'plami "Qutlug' so'zlar" nomi bilan 1993-yil "Xorazm" nashriyotida e'lon qilindi. To'plamga mohir shoir va tarjimon, adabiyot ilmining bilimdoni Matnazar Abdulhakim so'zboshi yozgan. "Nafis ohanglar sehri" deb nomlangan so'z boshida Matnazar Abdulhakim yozadi: ".....shoiraning qalami eng nozik torning ko'ndalang kesimiga g'azallar bitgudek o'tkir va ingichka:

Suluv yigit, huv yigit,
Goh mas'um, goh quv yigit,
Umr oqar suv yigit,
Qaytmas imkon muborak¹³.

Gavhar Ibodullayevaning yuragidan qo'shiq bo'lib oqqan she'rlar oshiqlarning o'z ishqidan, insonlarning o'z insonligidan iftixor tuyg'usini tarbiyalaydi. Shoiraning ovozi ham ma'shuqa, ham murabbiyaning iltijo va o'gitlaridek jaranglaydi, bizni goh "yo'q, men Sizga ipsiz boylandim jon-jahonim bilan" deb o'tga, goh "she'rim, sendan boshqa norim yo'q" deb suvga tashlaydi. Yonib g'arq bo'lamiz, g'arq bo'lib yonamiz. Ayollarimiz bitgan misralar adabiyotimizning eng nafis, biz muhtoj va bizga manzur sehrli navosidir. Biz hayotimizni ayollarimizsiz tasavvur qila olmaganimizdek, she'riyatimizni ham ularning qalamiga mansub go'zal misralarsiz ko'z oldimizga keltira olmaymiz. Xonadonimiz ayollarsiz g'arib tortadi, yuraklarimiz

¹² Jabborov N. Zamon.Mezon. She'riyat.-Toshkent.B.22.

¹³ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. -Тошкент.Б.82.

ayollar ovozi bilan orolanib turmasa huvillab qoladi.

Men Gavhar Ibodullayevaning to'plamini ana shunday kayfiyat bilan o'qib chiqdim. O'yladimki, taqdir boshlarimizni shu qabildagi manzumalar bilan silaydi, nozik qalamlar ruhiyatimiz qasrlar iga ustun bo'ladilar¹⁴". Darhaqiqat, istiqlol yillarida ayol shoirlar ijodi yanada jonlandi. Ular tasvirlagan poetik obrazlarda bugungi davr kishisining ruhiyati turfa qiyofalarda badiiy aks etdi. Ma'lumki, poetik obraz qalb olamidagi zohiriy va botiniy jarayonlarni asosiy tasvir ob'ektiga aylantirish, uning fikr va hissiyot tarzini, axloqiy qiyofasini kashf etishda an'anaviylik bilan yangicha yondashuv tamoyillari dadil omuxtalashtirilmoqda. Zero, inson moddiyati va ma'naviyatining serqirra qatlamlarini tadqiq qilish, ruhiyatidagi ko'z ilg'amas kechinmalar talqini orqali uni murakkab oliy hilqat sifatida yaxlit tasvirlash etakchilik qilmoqda. Tabiiyki, bu jarayonda shakliy-uslubiy izlanishlar sohasida ijodiy tajribalar qilish, yangi kutilmagan ifoda yo'llarini qo'llash zaruriyati tug'iladi. Bugungi shoirlar ana shu zaruriyatni to'g'ri anglagan holda adabiyotga, she'riyatga to'g'ri yondashmoqdalar.

Shular orasida Gavhar Ibodullayeva o'zining chiroyli satrlari, teran ohanglari, go'zal tashbehlari bilan ajralib turadi. Shoiraning ilk kitobi haqida fikr bildirar turib Matnazar Abdulhakim yozadi: "Biz bu kitobni uzoq kutdik. Avvalambor, shoiraning o'zlari, qolaversa noshirlar mushtoq etdilar bizlarni. Qog'oz tanqisligi bois Toshkent nashriyotlarida shoira qo'lyozmalari sarg'ayib yotdi. Va nihoyat "Xorazm" nashriyoti o'ziga xos bir shoirani kashf etdi:

Siz tomonda to'rt fasl gul,
Kuzingiz yo'q, qishingiz yo'q.
Bizda kun-kun muzlaydi dil,
Ishingiz yo'q, ishingiz yo'q¹⁵.

Bu misralarni ma'shuqaning oshiqqa intizorligi debgina emas, o'quvchilarning shoira ovoziga ilhaqligi deb anglasak, mubolag'a bo'lmas. Negaki,

¹⁴ Абдулҳаким М. Нафис оҳанглар сеҳри//Ибодуллага Г.Қутлуғ сўзлар.-Хоразм.1993.Б.3.

¹⁵ Ибодуллага Г.Қутлуғ сўзлар.-Хоразм.1993.Б.13.

Gavhar Ibodullayevaning ilk she'rlaridan xursand bo'lganimizga ko'p yillar bo'ldi." Shoiraning she'rlari nafaqat ijod ahlini, balki keng kitobxonlar ommasini ham xursand qildi. Chunki shoira she'rlarida o'zbek xalqiga, ona Vatanga chuqur hurmat, e'tiqod va e'zoz mujassamlangan. Bundan tashqari Gavhar Ibodullayevaning ko'pchilik she'rlari sodda va xalqona uslubda yozilganligi bilan ham o'ziga xosdir.

Shoiraning ilk to'plami "Qutlug' so'zlar" kitobida o'ttizga yaqin she'rlar jamlangan bo'lib, ular turli mavzularda yozilgan. Shoira Gavhar Ibodullayeva tuyg'ulari sof shoira, u hayotga, insonlarga, atrofidagi barcha narsaga mehr, muhabbat bilan boqadi. Aksariyat she'rlarida chin sevgi - muhabbat, ehtirom va shukronalik tuyg'usi ustunlik qilsa, ba'zi o'rinlarda esa tushkunlik kayfiyatlari ham ko'rinadi. Shoira she'riyatining yana bir xususiyati – barcha mavzulardagi she'rlarda inson ma'naviy olami va ijtimoiy-estetik muammolar tasvirida fikr va kechinmalar silsilasining rangin badiiy bo'yoqdorligidagi betakrorlikdir. Aslida shoira uchun hamma mavzu an'anaviy, unga yondashuv esa yangicha va o'ziga xos. Bu xoslik odam va olamni she'riyat ko'zi bilan ko'rish, hayotning boshqalarga pinhon nuqtalarini topish va salmoqdor poetik ma'no bilan jilolantirishda namoyon bo'ladi.

"Badiiy tafakkur takomilining bugungi bosqichidagi yangilanish, shuningdek, lirikamizdagi badiiy-estetik umumlashmalarning epik mazmun bilan to'yinib, boyib borishini ta'minlamoqda. Bu hol, avvalo, lirik manzumalardagi falsafiy mushohadakorlikning ichki sezim qatlamlari bilan va majoziy obrazlilikning intellektual qarashlar bilan tabiiy uyg'unlashuvida namoyon bo'lmoqda. Ko'rinadiki, bugungi o'zbek lirikasida shoirlar o'z yo'li, o'z uslubini topishga intiladi"¹⁶. Uslub shoirning o'zligini namoyon qilishi hayotni qay tarzda poetik idrok etishi va uni o'z asarlarida o'ziga xos shaklda aks ettira bilishida tajassum topadi. Har bir shoir voqelikni idrok qilar ekan, o'z poetik fikrini hissiy-konkret tarzda ochishga harakat qiladi. Shoira Gavhar Ibodullayeva o'z poetik yo'lini to'g'ri tanlagan ijodkorlardan biridir. "Qutlug' so'zlar" kitobidan o'rin olgan she'rlarning asosiy qismi sof muhabbat

¹⁶ Хаккулов И. Шеърят-рухий муносабат. –Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1990. – 155 б.

mavzuyidagi she'rlardir. Quyidagi she'rga diqqat qarataylik:

Suluv yigit, huv yigit,
Goh mas'um, goh quv yigit,
Umr-oqar suv, yigit,
Qaytmas imkon muborak¹⁷.

She'r xalqona ohangda yozilgan bo'lib, lirik qahramon yigitga murojaat qilar ekan, uni "qaytmas imkon" bilan qutlaydi, muborakbod etadi. Bu yerda "qaytmas imkon" iborasi orqali shoira yoshlikka, umrga, vaqtga ishora qiladi. Darhaqiqat, yoshlik inson hayotining eng gullagan davri deya ta'riflanadi. She'rda shoira bu davrda inson duch keladigan muhabbat tuyg'usini oshkora aytmaydi, ammo yigitga murojaatidan shu fikr anglashiladi. Hali hayot ma'nosini to'la anglamagan g'o'r yoshlar uchun "umr –oqar suv" degan iborani shoira juda o'rinli qo'llagan. Bu misralar shoirning individual ijod samarasi, dono, umumlashgan fikrga asoslangani bilan umumiylikka ega. She'riyat aslida inson shuuri, sezimlariga ta'sir etuvchi kuch demakdir. Shoir esa she'r vositasida shuurni uyg'otuvchidir. Shu ma'noda Gavhar Ibodullayeva she'rlari o'z vazifasini uddalay oladi desak, mubolag'a bo'lmaydi, albatta. She'rning birinchi bandidanoq shoira lirik qahramonga umr, hayotning qadrini uqtirishga intiladi.

Yigitga murojaat qilar ekan, lirik qahramon muhabbat orqali inson qalbi yuksaklarga ko'tarilishini, samolarda parvoz etishini aytadi. Aksincha, javobsiz, noloyiq muhabbat esa ko'ngilni dog'lashini ta'kidlaydi. Quyidagi misralarda shoira yozadi:

Hazon ko'nglim, bog' ko'nglim,
Goh jarlik, goh tog' ko'nglim,
Qayon boqsam dog' ko'nglim,
Mangu hijron muborak¹⁸.

Shu o'rinda shoira "ko'ngil"so'zini qo'llashda antiteza usulidan mahorat

¹⁷ Ибодуллаева Г. Кутлуғ сўзлар. -Хоразм.1993.Б.11.

¹⁸ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. -Тошкент.Б.82.

bilan foydalanadi. Inson hayotda yashar ekan sevadi, seviladi. Kimnidir qalbidan, ko'ngil tubidan joy oladi, yoki quviladi. Shoir "hazon ko'ngil", "bog' ko'ngil", "jar ko'ngil", "tog' ko'ngil", "dog' ko'ngil" iborolari orqali inson yuragi tug'yonlarini, qalb evrilishlarini ifoda etgan. Qachonki insonda umidsizlik, ishonch bo'lmasa ko'ngli xazon bo'ladi, agarda hayotga, yashashga ishonch ortsa, hamma narsadan ko'ngli to'lsa bog' yanglig' yashnaydi. "Goh jarlik, goh tog' ko'nglim" misrasida shoir ko'ngil cho'kishi va ko'tarilishiga ishora qiladi. Sevgi, muhabbat, kimgadir kerak bo'lish, aziz va mukarramlilik ko'ngilni tog'day ko'tarsa, xazinlik, umidsizlikdan inson o'zini jarga qulagandek his qiladi. "Qayon boqsam dog' ko'nglim, Mangu hijron muborak" misralari orqali ayriliq-hijronning lirik "meni" qalbidagi aks sadolari badiiylashtiriladi. Hijronning, sog'inchning yurakni xun qilishi bilan qutlug' tuyg'u - sevgining kulfat keltirishi o'rtasidagi zidlik iztirob darajasini oshirishga qaratilgan. Garchi ularning barchasi uchun bir mavzu asosiy o'q chiziq bo'lsa ham tezis, antitezis va sintezdagi fikrlar bir-birini takrorlamaydi, balki boyitadi.

"Ma'lumki, inson o'z falsafasi bilan tirik. U dunyoni o'z-o'zicha teran anglash va kashf etishi bilan buyuk. Ba'zan oddiy tabiiy hodisalar zahirida ulkan bir haqiqat inson aqlini lolu hayron etadi. Buni to'g'ri anglab, his etib o'zgalarga anglatmoq esa ijodkorlikdir"¹⁹. Shoir qalbidan oqib chiqayotgan ulkan tuyg'ular bu haqiqatni butun yaxlitligi bilan ifodalay oladi. Shoir lirik qahramoni bu dunyoni chuqur falsafiy idrok etishga intiladi. Hayotdagi oddiy haqiqatlarni go'zal misralarda ipga terayotgan shoir muhabbat bilan olam go'zal, olam bezagi inson go'zal ekanligini ta'kidlaydi.

Shoiraning ilk she'rlarini kuzatar ekanmiz, asosiy mavzu – yosh qalbning nozik sezgilarini, muhabbat iforlarini o'zgacha bir ohang, o'ziga xos uslub bilan tasvir etganligini ko'ramiz. Shoir Gavhar Ibodullayeva she'riyatida poetik fikr, his-tuyg'u va manzara-lavha, peyzaj uyg'unligi salmoqli o'rin tutadi. U har bir she'rning mazmun mohiyatiga ko'ra bu unsurlarni turli darajada qo'llaydi va ularning ko'pchiligida

¹⁹ Хамдамов У. XX аср ўзбек шеърларида поэтик образ ва унинг тадрижи. // Ўзбек тили ва адабиёти. 2008. - №4. -8 б.

tuyg'u bilan to'yingan fikr, badiiy topilma ustuvorlik qiladi. Manzara talqinini esa she'r mavzusi va tasvir xarakteri taqozo etadi. Bunda manzara, birinchidan, real hayot va qahramonning yoki tabiatning oniy vaziyatdagi tashqi qiyofasining ifodasi sifatida, ikkinchidan, shaxs ruhiy dunyosi va o'y-kechinmalaridagi ichki evrilishlar sifatida namoyon bo'ladi. Bu jihatdan shoiraning tabiat manzarasi xususidagi she'rlarini ta'kidlash joiz. Shoiri ijodida tabiat manzaralari orqali falsafiy fikrlar ifodalangan, insonning ruhiy olami, qalb kechinmalari aks ettirilgan she'rlar, ayniqsa, alohida o'rin tutadi. U she'rlarida hayotni, undagi qarama-qarshiliklarni, inson umrini tabiat hodisalari, fasllar almashinuvi orqali ifodalab beradi. Bir she'rida shoiri yozadi:

Bo'ylarim seningdek o'sgancha, o'lsam,
Tumorsan, bo'ynimga osgancha o'lsam,
Bolam deb, bag'rimga bosgancha o'lsam,
Mangu bahoringday yasharman, Vatan²⁰.

Shoiri turli mavzulardagi she'rlarida bevosita va bilvosita tabiat hodisalariga, yil fasllariga turli maqsadlarda murojaat qiladi. Shoiri Gavhar Ibodullayeva farzandlariga bag'ishlab yozgan bir she'rida inson umrini yil fasllariga qiyoslab shunday yozadi:

Olamga yashillik sepini yoyib,
Gohida erkalab, gohida koyib,
Qanchalar nozanin, qancha ajoyib,
Bahorlar keladi, ketaveradi,
Mensiz ham kuningiz o'taveradi²¹.

She'rda bahor fasliga xos xususiyatlar, ya'ni olamni yashil libosga burkanishi, sepini yoyib, turfa go'zallikka burkanishiga ishora qiladi. "Gohida erkalab, gohida koyib" misrasi orqali bahorga xos o'zgaruvchanlik, tabiatning nozik va ajoyibligi ifoda etiladi. Keyingi baytda shoiri:

Falakni olovga to'ldirib, to'lib,

²⁰ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. -Тошкент.Б.11.

²¹ Ўша асар.Б.11.

Gujumlar ostida oromga do'nib,
Gurkirab, qovjirab, sarg'ayib, so'lib,
Yozlar quyoshga gul tutaveradi,
Mensiz ham kuningiz o'taveradi.

-deydi. Yoz haroratini tasvirlar ekan shoira, "falakni olovga to'ldirib", "gujumlar ostida oromga do'nib", "gurkirab, qovjirab, sarg'ayib, so'lib" quyoshga gul tutuvchi bu fasl ham uningsiz o'taverishini ta'kidlaydi. Ma'lumki, badiiy adabiyotda yoz fasli inson umrining avj pallasiga qiyos qilinadi. Bu davrda inson hayotning quvonchu tashvishlari bilan yonib yashaydi.

Ma'lumki, Gavhar Ibodullayeva teran fikr, yuksak did shoiri. Uning she'riyatida optimistik ruh, real hayot zavqini tuyish ohanglari bilan birga qisman dardmandlik, hazin kayfiyat, tabiiy kuyinchaklik ham sezilarli o'rin tutadi. Tahlil qilinayotgan ushbu she'rda xuddi ana shu kayfiyat hukmronlik qiladi. She'rning keyingi misralarida shoira fikrlari yanada quyushlashadi:

Xazin-xazin kuylab mashshota kuzlar,
Bir ilinj axtarib g'amboda kuzlar,
Sel bo'lib, el bo'lib aftoda kuzlar,
Xazonlar bag'rini titaveradi,
Mensiz ham kuningiz o'taveradi²².

Kuz – xazon fasli, shuning uchun ham uning kuylarini "xazin-xazin kuylar" deb tasvirlaydi shoira. She'rda "mashshota kuzlar", "g'amboda kuzlar", "aftoda kuzlar" birikmalari orqali inson umrining kuzi o'ziga xos tarzda tasvir etiladi. Shu o'rinda iste'dodli shoira Xosiyat Rustamova ijodiga nazar tashlasak. Xosiyat Rustamova she'rlarida inson umrining xazon fasli, so'lishi va o'lim tasviri ko'proq uchraydi. Shoira she'riyatida, shuningdek, "xazon", "tun", "kuz" so'zlariga ham bot-bot murojaat etilib, ular o'lim bilan bog'liq qarashlarni yanada chuqurlashtirishga, ma'no serqatlamligini ta'minlashga qaratiladi. Shoira "Xazon" sarlavhali she'rida

²² Ибодуллаяева Г. Юрагимда яшаётган сир. -Тошкент.Б.47.

kuzga qarata “gul bilan xazonni baravar etding, meni o‘lim bilan birodar etding” der ekan, birinchidan, ramziylikdan foydalanadi (gul - yasharish, xazon - so‘lish), ikkinchidan, zid ma’noli gul, xazon, o‘lim, birodar so‘zlari orqali tazod san’atini vujudga keltiradi. Shoir she’rlarida tabiat manzaralari yorqin bo‘yoqlarda aks etadi. Ayniqsa, kuz tuni manzarasiga alohida urg‘u berilgan. Tun go‘zalliklari shoirona qalb bilan his qilinib, ko‘ngildan qog‘ozga to‘kilgan. Shuning uchun ham she’rxon aynan o‘sha go‘zallikni his qila biladi. Aniqrog‘i, u shunchaki she’r yozmaydi, so‘z bo‘yoqlari orqali portret chizadi. Uning mohirligi shundaki, o‘quvchi she’r o‘qimaydi, o‘sha go‘zal portretni tomosha qiladi, undagi estetik ma’noni chuqur anglaydi:

O‘chib qolar oynada sham,

O‘ylar tortadi behol.

Kuz qo‘ynida tuni bilan

Aljirab chiqar shamol.

Yoki:

Yer uyquda

Bog‘lar horigan

Tun cho‘zilib yotar narida.

Yengilgina ko‘tarilar chang

Shamollarning shippaklaridan²³.

“Xosiyat Rustamova badiiy obyekt sifatida ko‘proq yil fasllariga, qor, yomg‘ir, shamol kabi tabiat hodisalariga, tong, tun, osmon, oy, quyosh kabi timsollarga murojaat etadi: “Shamollar etmaydi churq, jim uxlaydi saraton, Har kungidan yop-yorug‘ – saxiylik qilar osmon”. Ushbu misralarda lirik qahramon ruhiyatida tabiatni, ya’ni, yozning sokin va oydin tunini tasvirlaydi. Tasvirda uning kayfiyati, kechinmalari va o‘y-fikrlari o‘z ifodasini topadi. Muhimi shundaki, bu kayfiyat she’rni o‘qish jarayonida o‘quvchining ham ruhiyatiga ko‘chadi.

Qish keldimi –

²³ Рустамова Х. Нажот.-Тошкент: Маънавият, 2003. -34 б.

Keldimi bahor,
Bu yerlarda noma'lum fasl.
Daraxtlardan tortib
Yomg'ir, qor –
Quyoshgacha olingan asir.
Hech qaerga bo'lmaydi ketib,
Tun beorom.
Ingrab otar tong.
Qayerdandir kuz kelar yetib
O'z holingcha o'sa boshlasang²⁴.

Ushbu she'rda esa yuqoridagi yoz timsoli o'rnini qish, bahor nihoyat kuz timsollari egallaydi". Lirik qahramon ruhiyatida tushunarsiz holat. Noma'lum sharpa uni tinmay ta'qib etadi. Uning ixtiyori o'zida emas. U erkni istaydi. Biroq o'sha noma'lum sharpa uning nafaqat vujudi, balki ko'ziyu ko'ngli, tiliyu diligacha o'z iskanjasiga olgan. Shu bois hurlik ilinjida tunlarini beorom o'tkazib, oppoq tongga intiladi. Ming mashaqqatu ming azob bilan endi tongni qarshilab, quyoshga ko'z tikkanida qaerdandir kuz etib keladi va avaylab-asrab, ne umidlar bilan kamolga etkazgan barglarini xazon qiladi. Biroq lirik qahramon uni tinmay ta'qib etuvchi sharpalardan tap tortmaydi. Orzulari yo'lida to'g'anoq bo'lgan kimsalarning barchasidan voz kechib, hammasini rad etib, sabr bilan, chidam bilan tongga yetish orzusida tinmasdan chopib ketaveradi. Xosiyat Rustamova she'rlarida "o'lim" so'ziga bevosita murojaat qilinsa, Gavhar Ibodullayeva bu so'zni qo'llamasdan asl mazmunni anglashni kitobxonga qoldiradi:

Qahraton ko'kida zog'lar aylanar,
Gardsiz yuraklarga dog'lar boylanar.
Dilga qat-qat hasrat-tog'lar joylanar.
Qish umr kitobin bitaveradi,

²⁴ Рустамова Х. Нажот.-Тошкент: Маънавият, 2003. -36 б.

Mensiz ham kuningiz o'taveradi...

Shoira she'ring har bir bandi oxirida takrorlanib kelgan "mensiz ham kuningiz o'taveradi" misrasiga asosiy yukni yuklaydi va bu fikr orqali ona dunyodan o'tsa ham farzandlari izini bosaverishlariga, usiz ham, tirishib, tirmashib kunini ko'raverishlariga ishora qiladi. Shoira she'riyatida voqea va kechinmalar talqinida falsafiy ruh, purma'no umumlashma saboqlar ustuvor. Shoira nigohi har bir narsa, fakt va hodisa zamiridan ohorli va ibratomuz poetik ma'no topa oladi, fikr va kechinmaning o'zaro uyg'unligi chuqur badiiy mazmun kasb etadi. Shoiraning badiiy tafakkur doirasi keng va rango-rangdir. Badiiy tafakkur insonning voqelikni obrazli idrok etish va go'zallikni anglash shakllaridan biridir. U ayni chog'da ijtimoiy-estetik ong in'ikosi, jamiyat, tabiat va ma'naviyat munosabatlarining o'ziga xos ifodasi hamdir. Badiiy tafakkur tarzi xilma-xil shakl va uslublarda ijodkorning dunyoqarashi, poetik iqtidori, shaxsiy intellektual mayli kabi omillar orqali voqe bo'ladi. She'riyat tafakkurning qadimiy va keng tarqalgan qismlaridan biri bo'lib, unda olam va odamni badiiy kashf etishning ta'sirli va hissiy tarzi ustunlik qiladi. Yuqoridagi xususiyatlar Gavhar Ibodullayeva she'riyatining asosiy qirralarini tashkil qiladi.

Ma'lumki, turli xil ramzlar, timsollar tili bilan so'z aytish badiiy adabiyotimizning go'zal an'analaridan biri sanaladi. Shoirlar ana shundan ramziy-majoziy obrazlar, tabiat va jonzoqlar, daraxtlar va qushlar timsollari orqali insonlar hayotini, ularni qayg'u-armonlari, dardu-g'amlari, orzu-armonlarini mohirona tasvirlaganlar. Shoira lirikasini kuzatar ekanmiz, uning ko'plab she'rlarida "daraxt" timsoliga murojaat qilganligini kuzatamiz. Daraxt timsoli XX asr o'zbek she'riyatida bir qator shoirlarimiz ijodida kuzatiladi. Jumladan, Zulfiya («Daraxt»), A.Muxtor («Nihol», «O'rik»), E.Vohidov («Sadoqat»), Omon Matjon ("Yonayotgan daraxt"), Halima Hudoyberdiyeva ("Daraxt faryodidan bexabar"), Shavkat Rahmon ("Odam daraxt"), M.Boboyev («Yong'oqlar»), X.Saloh («Oq qayin»), Ikrom Otamurod ("Yobondagi yolg'iz daraxt"), Bahrom Ro'zimuhammad kabi qator shoirlarning she'rlarini misol qilib keltirishimiz mumkin. Shoira Gavhar Ibodullayevaning "Vazifa" deb nomlangan she'riga diqqat qarataylik:

Soyalari ayvon bo'ladi,
Mevalari larzon bo'ladi,
Ushla, deb qo'l berib turadi,
Hech bo'lmasa bir daraxtday bo'l.
Qahratonda to'ng'ib tursa ham,
Sovuq ura, ayoz ura ham,
Tushlariga bahor kiradi,
Hech bo'lmasa bir daraxtday bo'l²⁵.

Daraxt – inson timsoli. Unda ezgulik va yaxshiliklarni maqsad qilgan insonlarga xos bo'lgan xokisorlik, yashovchanlik, intiluvchanlik bor. Yuqoridagi misralarda soyasi bilan boshqalarni bag'riga oluvchi, mevalari bilan siylovchi, qahratonda, sovuq, ayozda ertanggi kundan umid quluvchi lirik qahramon timsoli chiziladi. Shoira yozadi:

Oylar bilan so'ylashar faqat,
Suvlar bilan sirlashar faqat,
G'iybatlarga parvosi kelmas,
Hech bo'lmasa bir daraxtday bo'l.
Har yaprog'i – o'qilmagan xat,
Xazonlari qavatma-qavat,
To'kilsa ham o'lgisi kelmas,
Hech bo'lmasa bir daraxtday bo'l²⁶.

Ulug'vorlikni, bag'rikenglikni, xolislikni daraxtdan o'rgansa arziydi, demoqchi shoira. Daraxt poetik obrazi orqali shoira lirik qahramonni "oylar bilan so'ylash"ishga – ya'ni faqat oldinga, yuqoriga ko'tarilishga, intiluvchanlikka, suv kabi soflik, g'iybat-u bo'htonlarga parvo qilmaslik kabi go'zal hislatlarga undaydi. Hayotning har bir lahzasi qadriga etish esa "hazonlari qavatma – qavat, to'kilsa ham o'lgisi kelmas" misralarida yorqin aks ettiradi. Keyingi misralarda yashashga intilish

²⁵ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. -Тошкент.Б.9.

²⁶ Ўша асар.Б.9.

hissi yanada jo'shqinlik bilan keltiriladi, asl maqsad esa oydinlashadi:

Tuproq erur uning vatani,
Yerga b'otib, ulg'ayar tani.
Daraxt ham bir odam degani,
Hech bo'lmasa bir daraxtday bo'l.
O'rganib qol, uqib qol, bolam,
Daraxtlardan ulgu ol, bolam,
Adolatning tarozusi taxt,
Bir ochilib, bir so'lish ham baxt.

Shoira yuqoridagi misralarda farzandiga murojaat qilar ekan, inson qoniga, joniga, yuragiga yaqin daraxtlardan ulgu olishga, ulardan yashashga intilishni, hayotsevarlikni o'rganishga da'vat etadi.

Yashash uchun kech bo'lmaganda
Munis onang suyanadigan,
Mushfiq otang suyanadigan
Kichik bir daraxt bo'lish kerak.
Bu dunyoda hech bo'lmaganda
Joning – bolang suyanadigan,
Jumla olam suyanadigan
Ulug' bir daraxt bo'lish kerak²⁷!

Darhaqiqat, daraxt – ulug'vorlik timsoli hamdir. “Daraxt” timsoli har bir shoirida o'z maqsadini ifodalashda, turlicha yo'sinda ifoda etiladi.

Xassos shoira Halima Xudoyberdievaning “Daraxt faryodidan bexabar” deb noilangan she'rida esa “daraxt” – sabr va bardosh timsoli sifatida tasvir etilgan. Shoira yozadi:

Daraxt bardoshidan qilsa bo'lar toj,
Qo'rg'oshin o'ylarga cho'mib kelgan payt.

²⁷ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. -Тошкент.Б.10.

Qishning eshigiga o'zi yalang'och,
Barglar, bolalarin ko'mib kelgan payt.

Tabiatning doimiy hodisasi bo'lgan kuzgi xazonrezgilikdan keyin, albatta, qishda faqat barglaridan ajralgan yalang'och daraxtlargina qoladi. Barglarini – bolalarini ko'mib kelgan daraxt – sabr, bardosh va kuchli iroda timsolidir. Shoirana ana shu oddiy hodisadan buyuk haqiqat chiqaradi, ya'ni barglaridan ajralgan daraxtni – farzandidan ayrilgan ayolga qiyos qiladi. Daraxt “barglar” – bolalarini yo'qlaganida kuzning sariq hasrat bo'lib yoyilishini go'zal bir tarzda tasvirlaydi. Darhaqiqat, bu achchiq qismatdan bexabarlar, albatta, daraxt faryodidan ham xabarsizdirlar. Shoirana:

Vo darig'!
Bu daraxt qandog' o'lmaydi,
Unsiz o'kirig'i eru ko'k buzar.
Daraxt ko'z yoshini ko'z-ko'z qilmaydi,
Daraxt o'z yoshini ichga oqizar...
Ayol!
Ollohga ayt arzu-nolangni,
Mayli, beshon va yo besamar o'tgin.
Faqat
Kuz olmasin biror bolangni,
Daraxt faryodidan bexabar o'tgin!²⁸

Ulkan mavqega ega bo'lgan shoirana Halima Xudoyberdieva lirikasiga xos bo'lgan asosiy xususiyatlardan biri – oddiy hodisalardan ulkan hayot haqiqatini kashf etishdir. Yuqoridagi she'rda ham “daraxt” timsoli ta'rifi orqali shoirana tabiatning bir bo'lagi bo'lgan daraxtlarni sevish, asrash bilan bir qatorda ulardan fidoyilikni, sabr va bardoshni o'rganishga da'vat etadi.

Omon Matjonning “Yonayotgan daraxt” she'rida ham “daraxt” timsoliga murojaat qilinadi. Omon Matjon yozadi:

²⁸ Худойберганава Х. Сайланма.-Тошкент.Шарк.2000.Б.69.

Ana yonar, yonar tunga o'chma –o'ch
Yurakday patirlar har bir olovsaxt.
Ogoh etayotir o'z bog'in xavfdan
Yonayotgan daraxt!
Daraxtlar yonmoqda butun dunyoda
Yonib o'zgalarni uyg'otmoq ne baxt!
Do'stlarimdir barcha yonayotganlar!
Yuragimdir yonayotgan daraxt!²⁹

Inson timsoli sifatida talqin qilingan «Yonayotgan daraxt» erk uchun kurashayotgan erkparvar kishilar obrazi. Shoir har bir inson yonib yashamog'i kerak degan g'oyani ilgari suradi. Nima uchun dunyoga kelganingni bilmasang, yashashdan maqsad neligini anglamasang, inson degan nomga loyiq bo'lasanmi?

“Daraxt” mohir shoir va tarjimon Matnazar Abdulhakim ijodida ham o'ziga xos poetik timsol darajasida maromiga yetkazilgan:

Sabr degan oltin chiqib qoldi mis,
Quruq toqat meni qilmaydi baxtli.
Boshdan novda o'sar, oyoqdan ildiz,
Kutib turaversam agar shu taxlit.

Daraxtlar bahorni kutar shu holda.
Mening esa daraxt bo'lgim yo'q bugun.
Axir yelkamdagi emasku xalta,
qanotdan iborat boru yo'q yukim.³⁰

Inson –daraxt. Shoir shunday insonlar haqida yozadiki, ular sabr-toqat bilan yillar davomida jimgina yashayveradilar. Ayrim insonlar esa qush yanglig' bu hayotda yuksak parvozlar istaydilar. Va bu yo'lda mashaqqat chekadilar. Bu she'rida shoir inson-daraxt va inson-qush qiyosi orqali o'zining g'oyaviy maqsadini ochib

²⁹ Омон Матжон. Сени яхши кўраман.-Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1981.-Б-108.

³⁰ Матназар Абдулҳаким. Жавзо ташрифи.-Тошкент: Шарк, 2008.- Б.17.

bergan. Tabiatdagi barcha jonzoʻtlar va biz jonsiz deb oʻylaydigan aslida jonli –daraxt, oʻt-oʻlanlar ham hayot uchun kurashadilar. Lekin bu kurash kim uchun suron va shiddatli, kim uchun esa bir maromda kechadigan harakatdir»³¹.

Daraxt - qoʻzgʻalmas tiriklik. Shoir daraxtni timsol sifatida insonga qiyoslar ekan, lirik qahramonga berilgan imkoniyatdan toʻla foydalanishni istaydi. Yaʼni u sokin daraxtga aylanishni emas, balki ruhi ozod va yuksak parvoz istovchi qush boʻlib yashashni, osmoniy orzularga erishishni istaydi.

Shavkat Rahmonning «Odam daraxt» sheʼri ham eʼtiborga molik.

Oʻsayotgan
Kuchli daraxtman,
Shoxlarimda pishar soʻzlarim,
Oʻychan kuzak kelguvchi yoʻlga
Ikki togʻday boqar koʻzlarim.
Fursat esa-
Shoshqaloq bola,
Mevalarning xush boʻyin tuyib,
Atrofimda tinmay aylanar,
Goh kunduzni, goh tunni kiyib.³²

Sheʼrda shoir, uning sheʼrlari, umr mazmuni haqidagi fikrlarini daraxt timsoli orqali ifoda etadi.

Modern yoʻnalishda ijod qiluvchi shoir Bahrom Roʻzimuhammad ham «daraxt»ni poetik timsol darajasiga koʻtargan.

Doʻstim ham daraxt
U menga suyanmoqchi,
Daraxt daraxtga suyanarmi axir?
Men suyanchiq emasman.

³¹ Жуманиёзова Н. Истиклол даври ўзбек лирикасида шаклий-услубий изланишлар. Фил. фанл. номз. дисс. автореферати. - Тошкент, 2011. Б. 17.

³² Шавкат Раҳмон Сайланма. - Тошкент: Шарқ, 1997. - Б. 69.

Suyashdanda muhim vazifalar bor:
Sarg'ayaman deydi ko'k yaproq
Shamol esa uni olib ketmoqchi
Sarg'ayma deyishim kerakdir unga
Kuz kelguncha sabr qilsin u
Endi ildizlarning tashvishi
Bittasi chirimoqchi shu paytda
qishgacha shoshmang deyman
yaproqlar to'kilsin qushlar uyasini tark etsin
Mevaga tushayotgan qurtlarni
Kechqurun muzokaraga chaqirdim.³³

Bu she'rni o'qib daraxt timsoliga jo bo'lgan inson qiyofasi ko'z oldimizga keladi. Odamzot nega aynan daraxtga qiyoslanyapti. Avvalo, odam xuddi daraxt kabi shu zamin farzandi, u daraxt kabi yerdan oyog'ini uzib ketolmaydi. Tabiat qonunlari asosida yashashga mahkum. Zero unga juda katta imkoniyatlar berilgan bo'lsa-da, u yaratguvchi tomonidan yaratilgan eng oliy xilqat esa-da, u baribir ojiz banda. Bahrom Ro'zimuhammad she'rida daraxt o'z kundalik tashvishlariga ko'milgan, dunyoni faqat shu tashvish va mayda quvonchlar mezoni bilan o'lchaydigan kimsa tarzida ifodalangan. Bahrom Ro'zimuhammadning daraxt timsoli Matnazar Abdulhakim timsoliga yaqin turadi, lekin Matnazar Abdulhakim o'z lirik qahramonini daraxt bo'lishdan ko'ra qush bo'lishini ma'qul ko'radi.

Omon Matjonda esa daraxt mayda quvonchu tashvishlarga ko'milgan odam emas. Balki kurashuvchi o'z ovozigacha, o'z o'rniga ega bo'lishni istovchi erkin, ozod shaxslar timsoli sifatida namoyon bo'lmoqda. Gavhar Ibodullayeva ifodalagan "daraxt" timsoli ko'p jihatdan Halima Xudoyberdieva va Omon Matjon tasvirlagan poetik obrazlarga mos keladi, lekin har birining ifoda yo'sini o'zicha originallik kasb etganligini kuzatamiz. Demak, har bir shoir o'z ijodida daraxt timsoliga individual va

³³ Баҳром Рўзимуҳаммад. Кундуз сарҳадлари. Тошкент: Меҳнат, 1999.-Б.11

original xususiyat kasb etishga imkon qadar erishishga harakat qilganlar.

Xullas, Gavhar Ibodullayeva she'riyatga o'zgacha bir ibo, kuyunchaklik va nazokat bilan kirib keldi. Uning she'rlarida ayollarga xos nozik ko'ngil kechinmalari, inson ruhiy olamining murakkab hissiyotlari sodda va xalqona ohangda, betakror tarzda ifoda etiladi.

II BOB. GAVHAR IBODULLAYEVA SHE'RIYATINING MAVZU KO'LAMI VA BADIYYATI

2.1. Sho'ira lirikasida mavzular doirasi va janrlar tasnifi

Istiqlol sharofati tufayli yuzaga kelgan ijod erkinligi, mustaqil fikrlashga keng yo'l ochgan asosiy omil bo'lmoqda. Shuningdek, ijodiy o'ziga xoslik ijodkor "men"i, o'zini kashf etish orqali poetik fikrning ijtimoiy-estetik mohiyatini chuqurlashtirish, shaxsiy iqtidori, dunyoqarashi, obrazli ifoda va tasvir uslublaridan samarali foydalanish kabi omillarda ham namoyon bo'layotir. Bu jarayonda har bir shoirning voqelikka estetik munosabatining darajasi va miqyosi uning shaxsiyati, "men"idagi badiiy funktsiya, qalamga olingan mavzular, obrazlar, g'oya va qarashlar tizimi yaxlit holda ijodkorning uslubiy qiyofasini shakllantiradi. Zero, shoir "men"i adabiyotdagi boshqa individual shakllardan farqli bo'lgandagina muhim ahamiyat kasb etadi, ana shundagina u insonning ruhiy dunyosini, xalqning badiiy madaniyatini boyitadi. "Bugungi she'riyatdagi uslubiy rang-baranglik uning muhim ko'rsatkichlardan biridir. Zero, uslub ijodkorning o'zi, betakror kashf yo'sini va individuallikning ifoda shaklidir. Ijodiy individuallik shoirning dunyoqarashi, voqelikka estetik munosabati, uni obrazli tasvirlash mezoni va usullari hamda so'z tanlashi kabi jarayonlarda namoyon bo'ladi. Bunda ijodkor shaxsiyati, uning fikrlash miqyosi, badiiy didi, lirik "meni" talqinida ko'lamdor mazmunni ifodalay olishi alohida ahamiyat kasb etadi"³⁴. Zero, individuallik shoirning asaridagi mavzu, uslub, obraz, syujet, badiiyat kabi unsurlarni tanlash va mahorat bilan aks ettirishining har bir bosqichida ko'rinadi. Har bir shoir ijodida muayyan uslubning etakchi ekanligi, boshqa uslublar ham bo'lishini inkor etmaydi. Mavzu, janr va ijodiy maylga ko'ra bir shoir ijodida uslubiy fasllarning almashinishi ijodkor uchun imkoniyat, voqelikka nisbatan estetik munosabat ifodasi uchun ob'ektdir. Bu munosabat shoirning dunyoqarashi, ijodiy iste'dodi, mavzuga yondashishi, uni badiiy kashf etishdagi o'ziga xosligi kabi omillar orqali yuzaga chiqadigan jarayondir.

³⁴ Жуманиёзова Н. Истиқлол даври ўзбек лирикасида шаклий-услубий изланишлар. Фил. фанл. номз. дисс. автореферати. - Тошкент. 2011. Б. 19.

Ma'lumki, inson va voqelikni badiiy kashf etish va ijodkor fikrlashi mavzu tanlashdan boshlanadi. Mavjud hayot tarzi, ijodkor yashayotgan davr xususiyatlari mavzularda muayyan darajada aks etadi. Ammo ularga munosabat har bir ijodkorda har xildir. Bu hol mushtarak mavzularga bag'ishlangan asarlarga ham daxldor bo'lib, shoirlarning ijodiy individualligi bilan izohlanadi. Chunonchi, Vatan, Xalq, Muhabbat, Adolat, Baxt, Axloq kabi azaliy mavzularda yaratilayotgan asarlarda ham buni yorqin kuzatish mumkin. An'anaviy mavzuning yangi talqinlari ijodiy individuallikning muhim ko'rsatkichlaridan biridir.

Bugungi she'riyatimizda Vatan mavzusining yangi sifat talqinlari, ayniqsa, salmoqlidir. Bunda ona yurt O'zbekiston haqidagi tushunchalarimizning milliy g'oya, istiqlol mafkurasi ma'nolari bilan boyib borayotgani bosh omil bo'lmoqda. Muhimi shundaki, Vatan mavzusiga yondashuvda umumiy tafsilot va fikrlashdan ko'ra badiiy mushohada, yurt tuyg'usini muayyan detallar va lavhalar tasviri orqali ishonarli va ta'sirli ifodalash ustuvor bo'lmoqda. Iste'dodli shoira Gavhar Ibodullayeva she'rlarining mavzu doirasi nihoyatda keng, mazmuni esa boy va terandir. "Shoira she'rlari kangul nafosatiga, kangul latofatiga, kangul nazokatiga yo'g'rilgan. Gavhar Ibodullayeva yozish asnosida birdayin kangluga murojaat qiladi. Unga yaqin borib, uning dovushlarini tinglaydi. Ayonki, kangulga nigoh tashlash, o'zingni anglashga undaydi. Bunday siralarning zamiri chinakam ishqdan paydo, chinakam ishqqa tutash.

"She'r nima? She'r – ishq tilidir", degan fikrni bildirgan ekan ulug' shoirlardan biri.

Gavhar Ibodullayevaning she'rlarida xuddi shunday tarz namoyon, ya'ni, ular kangulda makon tutgan ishq tilining so'zlari. Shoira ishq tilining so'zlarini shunchaki bayon etmaydi, balki ularni tuyg'ular qiyosiga, sog'inchlar shu'lasiga, hislar ishorasiga aylantiradi. Shuning uchun ham uning she'rlari kangulning suratiga mengzaydi, holatining tebranishlariga o'xshab ketadi³⁵". Shoira qaysi mavzuda qalam tebratmasin, inson qalbi evrilishlarini haqqoniy aks ettirishga, yurak tubidagi yashirin

³⁵ Икром Отамурод. Ишк тилининг сўзлари//Юрагимда яшаётган сир.-Тошкент.2012.Б.4.

hislarni anglatishga harakat qiladi. Shoir sevir ijod qiladigan mavzulardan biri bu - ona Vatan mavzusidir. Bugungi she'riyatimizda Vatan mavzusining yangi sifat talqinlari, ayniqsa, salmoqlidir. Bunda ona yurt O'zbekiston haqidagi tushunchalarimizning milliy g'oya, istiqlol mafkurasi ma'nolari bilan boyib borayotgani bosh omil bo'lmoqda. Muhimi shundaki, Vatan mavzusiga yondashuvda umumiy tafsilot va fikrlashdan ko'ra badiiy mushohada, yurt tuyg'usini muayyan detallar va lavhalar tasviri orqali ishonarli va ta'sirli ifodalash ustuvor bo'lmoqda. Aslida Vatan mavzusida qalam tebratmagan ijodkor bo'lmasa kerak. Lekin ular birlarini takrorlamaydi, har biri o'zicha badiiy nigoh, individuallikka ega. Zero, Vatanni ulug'lash, sha'nini e'zozlash ularni g'oyaviy jihatdan yaqinlashtirsa ham, ifoda yo'sinidagi rang-baranglik, betakrorlik ajratib turadi. Yurakdagi tuyg'ular dastlab onaga, qadrdon uyiga, qishlog'iga, yoriga bo'lgan muhabbat ulg'ayib, ona yurtga, Vatanga bo'lgan muhabbatga aylanadi. Ona yurt mehri kishini shoir qiladi. Shoirni esa o'tda toblaganday toblaydi. Ammo har bir shoir Vatan haqida o'z tilida kuylaydi, o'z mahorati darajasida talqin etadi. Shoir Gavhar Ibodullayeva yozadi:

Shamshodday qaddingdan aylanay, o'g'lim,

Qizim, ko'zingdagi baxtga cho'kayin.

Ko'ksida asragan bolalarimni,

Vatan, tuprog'ingni har tun o'payin.

Shoiraning mana shu sodda, lo'nda misralarida uning ona Vatanga bo'lgan benihoya muhabbati samimiy ifoda etilgan. Ma'lumki, she'r - shoir olamining mohiyatini anglatadi. U ijodkorning muayyan kayfiyati, kechinmalaridan dunyoga keladi. Shoir kechinmalarining qog'ozga qay shaklda ko'chishi esa uning tafakkuri yo'sinidan darak beradi, she'rlarida o'zini namoyon qiladi. Xususan, Gavhar Ibodullayeva ijodida milliy ruhning xalqona yo'lda namoyon bo'lishi shoiraning fikrlashi, turmush tarzi, dunyoqarashi, binobarin, ruhiyatidagi to'lqinlar, hissiyot mavjlarining o'ziga xosligi bilan bog'liqdir. Yuqoridagi misralarda ona Vatan o'g'ilning shamshodday tik qaddi, qizning ko'zlaridagi baxt, ya'ni farzandlar panohi timsolida tasvir etiladi. Shoir "Tarona" she'rida tabiat tasviri orqali Vatan timsolini

gavdalantiradi. She'r tong otishi tasviri bilan boshlanadi, kunning osoyishta chiqishi, osmonning musaffoligi, urug'larni entikib kutgan purviqor erlar ko'z oldimizda gavdalanadi. Bir so'z bilan ifodalaganda erta bahorda uyg'ongan ona zamin tabiiy chizgilarda namoyon bo'ladi:

Anchadan jim yotgan qo'sh irmoq,
Oqa boshlar to'lib-to'lg'onib.
Yelkasidan bosgan tuproqni
Irg'itadi toklar uyg'onib.
Bog'lar yopgan nafis ro'molga
Quyosh nuri urilib sinar³⁶.

Shoira iforli ellar, serchechak adirlar, gulga bandi bo'lgan bolarilar, sochlarga ingan tolbargaklar tasviri orqali ona Vatan tabiatining go'zalligini ta'rif-tavsif etadi. Bu tavsiflarda esa ona Vatan – O'zbekiston mavzusi o'zining butun salobati va borlig'i bilan gavdalanadi. Zero, bu orqali Vatanga va xalqqa muhabbat tuyg'usi shoira ijodining asosiy nuqtalaridan birini tashkil etishi namoyon bo'ladi. She'rda Vatan tuyg'usi inson va tabiat munosabatining uzviyligi natijasida hosil bo'ladigan falsafiy fikrlarga yo'g'rilib tasvirlangan. She'rning oxirgi bandida shoira chiroyli yakunga keladi:

Qaldirg'ochlar vijiri hokim,
Inlar bilan to'ladi ayvon...
Yuragimga bostirib kirar
Har tarafdin gul O'zbekiston...³⁷

Azaldan xalqimizda qaysi xonadon tinch va osoyishta, orasta, saranjom-sarishta bo'lsa, o'sha uyga qaldirg'ochlar in quradi, degan naql yuradi. Shoira ona Vatanni – butun O'zbekistonni qaldirg'ochlar in qurgan tinch va osoyishta ayvonga mengzaydi.

Vatan mavzusi shoira shoiraning "Vatan" sarlavhali she'rda yanada teranroq ifoda

³⁶ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. -Тошкент.Б.43.

³⁷ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. -Тошкент.Б.44.

etiladi:

Dunyoda sen borsan, men ham sondaman,
Goho ayro tushsam, kasman, kandaman
Yoding qayda bo'lsa, men ham andaman,
Sening diydoringga tashnaman, Vatan...

Shoira Gavhar Ibodullayevaning lirik qahramoni xarakterida vatanparvarlik tuyg'usining teran ifoda etiladi. Chunki asl farzand bo'lish uchun birinchi o'rinda yurt qayg'usini cheka olish, millat dardini anglay bilish fazilati ustun turishi kerak. Yuqoridagi to'rtlikda Vatandan ayro bo'lganda his qilinadigan "vatan tuyg'usi" tushunchasi. Vatan diydoriga tashnalik hissi teran talqin etilgan. Shoiraning Vatan mavzusiga bag'ishlangan she'rlarida lirik qahramoni ichki tug'yonlarini ifodalash uchun bir qancha poetik majozlarga murojaat qiladi. Uning "gul O'zbekiston", "jim yotgan qo'sh irmoq", "gulga bandi bolarilar", "serchechak adirlar" kabi poetik obrazlari to'laqonli ma'no kasb etishi bilan e'tiborga molikdir.

Xuddi shu "Vatan" sarlavhali she'r hassos shoira Halima Xudoyberdiyeva ijodida ham bor:

Boshpanammi, bosh panohim,
Quyosh, mohim, manimsan.
Ko'nglim kuyib aytar ohim,
Qaytar ohim, manimsan.

She'riyatda ko'p hollarda Ona va Vatan so'zlari egiz holda qo'llaniladi. Yuqoridagi misralarda Vatan – bu boshpana, panoh va nola, oh, kuy ma'nolarida qo'llaniladi. Bundan tashqari shoira she'ring keyingi misralarida Vatanning har zarrasi u uchun qadrli ekanligini aytar ekan, "yalpizlaring - singillarim",- deydi. O'zbek xonadonini tasvirlar ekan shoira gullar bilan o'ralgan ayvonda qushlar chug'urlab uchadi, deydi va:

Shu qushchalar orasinda
Men besh go'dak o'stirdim.
Har birida Vatan otlig'

Ozod yurak o'stirdim³⁸.

Ona-shoira farzandlarini ham Vatan panohiga topshiradi. She'ring so'nggi misralarida shoira "agar kun kelib oxioatga yo'l olsam, beshta farzandimning ko'z yoshini o'zing artib qo'yasan, Vatan"- deya xitob qiladi. Shoira Halima Xudoyberdiyeva va Gavhar Ibodullayeva she'rlarida o'ziga xos mushtaraklik bor. Zero, ularning har ikkalasi ham kuyunchak, nozik hisli, teran fikrli shoiralardir.

Xullas, shoira bu mavzuga Vatannini ulug'lash, insonlarda vatan tuyg'usini shakllantirish, tarixiy va zamonaviy voqealarni qiyoslash, umuman inson va zamon munosabatini badiiy kashf etishda murojaat etadi, mavzuni o'z qarashlari, yangi ifoda vositalari va usullari bilan boyitadi. Vatan - bu bizning o'zimiz, o'zligimiz ekanligini poetik timsollar orqali chiroyli tasvir etiladi. Yana bir xususiyat - she'rlarda voqea-hodisa talqiniga nisbatan poetik fikr, falsafiy mushohada ustuvor bo'lib, kechinma unga emotsional ta'sirchanlik oshirish vositasi bo'lib xizmat etadi.

Shoira Gavhar Ibodullayeva ijodida bo'rtib turgan mavzulardan biri bu muhabbat mavzusidir. Darhaqiqat, bu mavzuda shoira ko'p va xo'b yozgan. Muhabbat mavzusi qo'hna va azaliy mavzu sanaladi. Shoir Ikrom Otamurod Gavhar Ibodullayeva she'rlarini kuzatar ekan, uning so'zlari ishq tilidan aytilgandeydi: "Shoira bejiz: Mening dunyom - Hislar mamlakati, - demaydi. Tabiiyki, hislar ishq tilining so'zlari ila shoyonlik hosil qiladi. Shoira kangul hislarining imkoniyatlarini uyg'otadi, kengaytiradi. Tasavvurda his ko'rinishlarini chizadi. Ishoralar sezimini shakllantiradi. Xayolga yo'naltiradi. Shu bois ham shoira bir o'rinda, ishq tilining so'zlarini xayol yo'siniga burib, ichkin iltijo bilan yozadi:

Bo'lmasang-da, bir dunyo shodlik,

Bitta shirin xayol bo'lib qol!

Ishq tilining so'zlari hamisha diydor yo'lida, diydorga tashna, diydorga intiq. Zorman, gadosiman qutlug' diydorning, degan satrni bitadi shoira kangul xo'rsinig'iga qayrilib. Ishq diydor bobinda o'zining vojibligiga muyassar bo'ladi.

³⁸ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. -Тошкент.Б.10.

Shoira bunga cheksiz umid bog'laydi. Dalil – ishq tilining so'zlari bo'lmish she'rlari"³⁹. Gavhar Ibodullayeva she'rlarining mavzu doirasi keng va xilma-xildir. Shoira qaysi mavzuda qalam tebratmasin, ohorli ifodalar, badiiy topilmalar topa oladi va o'quvchini yangilikka oshno etadi. Barcha shoirlarda bo'lgani kabi Gavhar Ibodullayeva she'rlarida ham muhabbat mavzusi yetakchi o'rinni egallaydi, bundan tashqari tabiat, inson ruhiy kechinmalari, hissiyotlar, maishiy mavzulardagi she'rlari ham talaygina. Xususan, ayol qalbi kechinmalari, inson hissiyotlari psixologiyasini, kayfiyatlar ruhiyatini, hissiy tafakkur ranglarini yaxlit uyg'unlashtirishga erishish Gavhar Ibodullayeva she'riyatining bosh xususiyatlaridan biridir. Gavhar Ibodullayeva she'riyati ko'p asrlik badiiy tajribalar sarchashmasidan fayz va rag'bat olgan hamda betakror talqin va mahorat bilan uyg'unlashgan she'riyatdir. Vatanparvarlik ruhi va umuminsoniy pafos uning bosh g'oyasini tashkil qiladi. Bu g'oya, fikr va tuyg'u yaxlitligida badiiy sayqal topadi, qog'ozga, so'ngra ko'ngillarga ko'chadi. Shoiraga xos teran nigoh va ohorli badiiy topilma ifodasi shundan tug'iladi. Bunda fikr va kechinma uyg'unligi, ramziy obrazlilik alohida bo'rtib turadi. Darhaqiqat, shoiraning har bir she'ridan kuchli muhabbat ifori taralib turadi, mavzu qamrovi kengligi, shakl rang-barangligi va poetik ma'no hamda shoira nigohining o'ziga xosligi bilan xarakterlanadi. Ularning barchasiga xos mushtarak xususiyat esa voqelikka faol munosabat, undan chuqur hayotiy mazmun topish va uni go'zal, ta'sirchan ifodalashdir. U yozadi:

Bekishanman, ammo bandiman,
Goho g'amli, goho tantiman,
Goho zahar, asal-qandliman,
Bir umrga endi dardliman,
Men seni sog'indim, muhabbat.

Olam sevinchlariyu tashvishlari, inson ruhiyati evrilishlari, ijodkorning yurak va aql mushohadasi orqali go'zallik, muhabbat bilan ziynatlanadi. Shoiraning

³⁹ Икром Отамурод. Ишқ тилининг сўзлари//Юрагимда яшаётган сир.-Тошкент.2012.Б.4.

talanti, avvalo, borliqni ziyrak kuzatish, undagi narsa va hodisalardan poetik, zalvorli mazmun topa bilishda ko‘rinadi. Kishansiz, ammo muhabbatga bandi oshiq hissiyotlarining sodda va lo‘nda tasviri.

Baxtlar mendan yiroqlab ketdi,
Hayolimni taroqlab ketdi,
Meni hijron quchoqlab ketdi,
Men hijronni opichlab o‘tgum,
Men senga qoqindim, muhabbat.

Muhabbatsiz kishidan “baxtlar yiroqlab” ketadi, “hijron opichlab” keladi. To‘g‘ri, bu talqinda boshqa shoirlar ijodi bilan mushtarak jihatlar ham yo‘q emas. Buni e’tirof etar ekan, Gavhar Ibodullayevaning ustozlari xassos shoir va tarjimon Matnazar Abdulhakim ularni ikki guruhga ajratadi. “Umumbashariy monandlikdan kelib chiqqan tabiiy-tasodifiy o‘xshashliklar va ta’sir tufayli kelib chiqqan o‘xshashliklar”⁴⁰. Shoir bu mushtarakliklarga ijodiy yondashgan holda o‘zini mustaqil va original fikrini aytishga intiladi.

Zulmat ichra yorug‘ jahonim,
Jon olarim, hamda darmonim,
Avval-oxir, bor-yo‘q imkonim,
Buyuk quvonch, buyuk armonim,
Men senga topindim, muhabbat⁴¹.

Muhabbat faslini ko‘rgan har bitta qalb biladiki, u sevgisiga osonlikcha erishgan emas. Buni hayot, muhabbat tarixidan, uning kuychisi she’riyat tarixidan yaxshi bilamiz. Shuning uchun ham Gavhar Ibodullayevaning muhabbat mavzuidagi she’rlarida hijron, ayriliq g‘amidan titragan, visol onlariga yetishish uchun ana shu g‘amni umid, ishonch tuyg‘usi quvg‘iniga solgan qalbdagi muhabbatning jasorati go‘zal tarzda talqin etiladi. Chunki turkumni o‘qish jarayonida o‘quvchi lirik qahramon bilan birgalikda muhabbat visoliga boshlovchi yo‘llarni birga bosib o‘tishga

⁴⁰ Matnazar Abdulhakim. Umumbashariy monandlik // Ўзбекистон адабиёти ва санъати. 2007. 17 август.

⁴¹ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. -Тошкент.Б.46.

to'g'ri keladi. Bu esa unga ruhiy qudrat, tuyg'ulariga jo'shqinlik, ba'zan o'ta tushkun kayfiyat ham baxsh etadi. Hayot, yashash bari bir, shu qadar shirin va qadrli bo'lib ko'rinaveradi. Shoir turkumni muhabbat tuyg'usiga murojaat bilan boshlaydi. Darhaqiqat, inson yoshlikning ma'sum kunlarida qandaydir sabab yoki turtki bilan qalbida paydo bo'lgan, vujudini kuydurguvchi otash, olov tuyg'uning nimaligini tushunmay qiynaladi. Ammo bu qiynoq zamiridagi allaqanday kuch uning ruhiyatiga qanot, qalbiga, vujudiga og'riqli bir rohat, orom baxsh etadi. Shuning uchun shoira tasavvurida ham muhabbat unga tushidagiday yetib bo'lmas, sirli bir xilqat sifatida ko'rinadi.

She'riyatda ayol timsolini yaratishda turlicha obrazlarni yaratadilar. Jumladan, urush davrida yoridan ayrilgan beva ayol obrazi, yolg'iz ayol obrazi, suyukli yor obrazi, mehnatkash qishloq qizi obrazi va boshqalar. Gavhar Ibodullayeva ijodidagi bir she'rda "o'ziga o't qo'ygan ayol" obrazi yoritiladi. "Marsiya" deb nomlangan bu she'r shoiraning maktabdosh do'sti Zumrad xotirasiga bag'ishlab yozilgan:

Zumrad, sening ko'zlaring charos edi,
Bu hayotga qo'yganing ixlos edi,
Bir zumgina chidasang xolos edi,
Yeru ko'kni gurlatib, yondingu ketding...

Ayol sabri, uning bardoshi haqida qancha-qancha asarlar yaratilgan, she'rlar to'qilgan. Shoira "ko'zlari charos" Zumradga murojaat qilar ekan, "bir zumgina chidasang xolos, edi", deydi. Yeru ko'kni larzaga solib, o'ziga o't qo'ygan ayol fojeasi butun dahshati bilan o'quvchi ko'z oldida namoyon bo'ladi.

Onang chekkan zoriga dunyo chidamas,
Bu dunyoda boriga ziyo chidamas,
Kim aldar deb bolangni riyo chidamas,
Yeru ko'kni ingratib, yondingu ketding...⁴²

⁴² Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. -Тошкент.Б.61.

Faryod tobora kuchayib boradi. Ayolning ko'nglini, ichki kechinmalarini, dardu alamlarini tushunish, ilg'ash, his qilish uchun pokiza yurak kerak. Ayol bu darajaga kelishiga nima sabab bo'ldi? Uni aziz jonidan kechishiga majbur qilgan nima o'zi? Savollar bisyor, ammo bularga javob yo'q. Ayolga murojaat qilar ekan, "qay nokaslar qoldirdilar ko'nglingni", "Taqdir otlig' tosh ezdimi dilingni", "Qon yig'latib dil uqmagan elingni", - deydi shoira.

Ajal o'zi yig'lar yulib yuzini,
Hayot bag'rin tig'lar urib tizini,
Qandoq qo'ysin yerga Sendek qizini,
Yeru ko'kni dog'latib yondingu ketding...
Sening bilan qo'shilib yer to'lg'onsin,
Sen yoqqan o't yuraklarga chulg'onsin,
Mehr bilmas dillarda ISHQ uyg'onsin,
Yeru ko'kni o'ylatib, yondingu ketding...

Qani endi o'sha mehr bilmas dillarda ishq ertaroq o'yg'onsa – yu, ayol o'z joniga qasd qilmasa! Onasini yo'qotgan farzandlarni shoira "g'unchalaring yosh qoldi", endi ular kimga qoldi, deydi. Shoira Gavhar Ibodullayevaning yuqoridagi misralarida lirik qahramonning onasi vafoti bilan ruhiy holat aks etgan. Ona o'lgach farzangning g'o'yoki uyi kuygandek. U nima bo'lganini anglolmay qoldi. Yuragidan nimadir uzildi uning. Go'yo onasimas o'zi o'ldi uning. Ko'ngil go'yoki tubsiz bir jarlikka aylandi. Endi u suyanadigan hech nima, hech kim yo'q. Ko'ngli, ruhi tanho azobda qiynoqda. Chunki uning onasi o'ldi. Eng aziz mehribon kishisi bu yorug' dunyoni umrbod tark etdi. Endi u bir umrlik sog'inch azobiga mahkum. Ko'zlaridan oqqan shashqator judolik yoshlarini shamollar hovuchiga yig'ib oladi. Lovullagan bulutlar, og'irlashgan osmon yiqilib tushmasligi uchun yuragidagi qushcha qo'llarini ko'kka cho'zgan. Yarim tunda, qoq yarim kecha, osmonda farishtalar uchib boradi. Yiqilgan zimiston tun, ko'k toqida uzilgan osmon lirik qahramonning boshiga tushmasin, deya qanotlarini yozgancha ko'ngli halak. Qushcha esa yomg'ir yig'isidan shalabbo bo'lib ketgan havoni g'jimlab – g'ijimlab simiradi. Quyoshning tilla boshi

kesilgani yo‘q, yulduzlarning joni uzilib tushmadi, yer boshini kudaga qo‘ymadi. Uning onasi o‘ldi. U onasidan ayrildi. Qo‘qisdan kelgan o‘lim lirik qahramonni onasidan ayirdi. Bu tubsiz, o‘nglanmas sog‘inch, yo‘qotish uni hayratga cho‘mdiryapti. Qo‘rquvga botiryapti.

Gavhar Ibodullayeva lirikasida xalqona ohangda yozilgan she‘rlarancha salmoqdor bo‘lib, bu ustozlar an‘anasining ta‘siridir. Shoir insonlarni vaqtning qadriga etishga undar ekan, ota-bobolar tarixini bilishga, ularning ezgu ishlaridan o‘rnak olishga, lahzalarni qadrlashga va shukronalik tuyg‘usi bilan yashashga da‘vat qiladi. Shoir xalq donoligi namunalaridan ilhomlanar ekan, ularni takrorlashga emas, balki boyitishga, ma‘no salmog‘ini kengaytirishga intiladi. Ko‘tarinki kayfiyat, jo‘shqinlik she‘r oxirigacha kitobxonni tark etmaydi. Darhaqiqat, hayotbaxsh romantik ifodalash usulining imkoniyat ufqlari benihoya keng va rang-barangdir, she‘rda bu xususiyat yaqqol namoyon bo‘ladi. Ustoz Abdulla Qahhor “Poeziya-yuksak san‘at” maqolasida yozganidek, “She‘rning mo‘‘jizalik sirlaridan voqif bo‘lish, bu sirlarni jilovlash har kimga ham muyassar bo‘lavermaydi. Bunga erishish uchun zehn, sabr va mehnatdan boshqa yana nimadir kerak”⁴³. O‘sha “kerak nimadir”, nazarimizda, ilohiy ne‘mat - badiiy kashf etish salohiyatidir. Bu salohiyat sohibalaridan biri Gavhar Ibodullayeva ham insonlarga she‘riyatning ana shu sirlari qatlaridagi farahbaxsh ezgulik va go‘zallikni ulashayotgan shoirlaradan sanaladi. lirikasida kechinmalar tilida she‘r bitish ustuvorlik qiladi. Shoir she‘rlarida kechinmalar hayrat, tajjub, nafrat, ehtiros, sevinch, surur, qayg‘u-o‘kinch, yig‘i, afsus-nadomat, sabr, alam, armon, qanoat, g‘ypyp va shu kabi turfa his-tuyg‘ular silsilasi birga yashaydi. Odam borki, ma‘naviy-intellektual yoki ijtimoiy-siyosiy, qaysi shakldagi faoliyatida bo‘lmasin, o‘zini hayajonga solgan fikr-o‘ylari va tuyg‘ularini aks ettiradi.

Xususan, omadsizlik yoki muvaffaqiyatmi, nohaklik yoki tuhmatmi, adolatning qaror topishi yoki o‘lim tufayli borliqning yuqlikka aylanishimi, bizni qattiq hayajonga soladi. Shunday asnolarda eng yaxshi kishingni yoki qadrdon

⁴³ Каххорова К. Чорак аср хамнафас.-Тошкент:Ёш гвардия,1987.-Б.26.

do'stingni yo'qlab qolasan. Lekin inson ruhiy holatining yana shunday lahzalari bo'ladiki, bu xil mayllar har doim ham o'zligini namoyon qilavermaydi.

Gavhar Ibodullayeva lirikasida turkum she'rlar, to'rtliklar, g'azal va muhammaslar, sonetlar nasrdagi nazmlarni kuzatamiz. Shoiraning "Navoiy g'azaliga muxammas"i mumtoz an'analarga novatorona yondashilganligi bilan ahamiyat kasb etadi. Xorazm adabiy muhitida azal-azaldan muxammas bog'lash an'anasi chiroyli bir tarzda davom qilib kelmoqda. Ayniqsa, Navoiy g'azallariga juda ko'plab muxammaslar bog'langan. Shoira Gavhar Ibodullayeva Navoiyning "Sen mening" radifli g'azaliga muxammas bog'lagan:

Yashnagay bag'ringda qaddim, gulistonim sen mening,

Sen omonsan - men omonman, elomonim sen mening.

Gar ravo qil, noravokim, oromijonim, sen mening,

Gar jafo qil, gar vafokim, dilsitonim, sen mening,

Gar mani o'ltir va gar tirguzki, jonim sen mening⁴⁴.

Navoiyning mazkur g'azali ishq mavzusiga bag'ishlangan bo'lib, yetti baytdan iborat. Shoira Gavhar Ibodullayeva ishq mavzusidagi bu go'zal g'azaldan ta'sirlanib, uni ayol qalbi navolari, iztiroblari bilan jilolantirgan, zamonaviy ohang bilan boyitgan. Ayollar hamisha, har qanday holatda duoda bo'ladi, qalbida yaxshi tilaklar jo'sh urib yashaydi, "sen omonsan – men omonman, elomonim sen mening" misralarida bunga guvoh bo'lamiz. Navoiy qo'llagan "dilistonim", "jonim" qofiyalariga "gulistonim", "elomonim", "oromijonim" so'zlari mos tarzda qofiyalangan.

Bu tarovat, bu nazokat, ranju malolim sanga,

Chashmi shamsim, shirinzabon, shakkarim, bolim sanga,

Lozim ersa ol bu jonni, yutqizdim, ey zolim, sanga,

Ko'nglim ichra sensenu ishqing, ne dey holim sanga,

Chun bu yanglig' mahrami rozu nihoni sen mening.

⁴⁴ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. -Тошкент.Б.59.

Shoira Navoiy baytlariga hamohang tarzda misralar bitar ekan, muhabbati uchun har qanday sinovga tayyor bo'lgan ma'shuq obrazini to'laqonli yarata oladi.

Shoira ijodida to'rtliklar ham salmoqli o'rin egallaydi. Gavhar Ibodullayeva to'rtliklari tugal fikrga egaligi, xalqona ohangi, sodda va ohangdorligi bilan o'ziga xosdir:

Pushaymonim dilga botgan bir tosh bo'ldi,
Shu zil toshdan bor vujudim bardosh bo'ldi.
Mendan yodgor shirin - shirin xayol bo'lsa,
Sizdan yodgor achchiq-achchiq ko'z yosh bo'ldi...⁴⁵.

Halqimizda "so'nggi pushaymon, o'zingga dushman" degan naql bor. Yuqoridagi to'rtlikda biror xato qilib, so'ngra pushaymon qilishning oqibatlari, bundan faqat insonning o'zigina jabr tortishi ifoda qilingan. Pushaymonning kishi yuragiga toshdek botishi, bu og'ir toshga sabr qilib chidashi, butun vujudning bardoshga aylanishi birinchi va ikkinchi misralarda keltirilsa, oxirgi ikki misrada adashgan muhabbatdan "shirin – shirin xayol" va "achchiq – achchiq ko'z yosh" qolishi hayotiy bir tarzda badiiy ifoda etiladi.

Gavhar Ibodullayeva o'z tuyg'u va kechinmalarini bayon qilar ekan, "xat – hislarning ko'zgusi emish"- deydi "Xat" deb nomlangan bir she'rida:

Xat- xislarning ko'zgusi emish,
Tuyg'ularning jozib ranglari.
Intiq yurak orzusi emish,
Baxt singigan dil ohanglari.

Xat – she'r shaklida mazmun topayotgan, satrlarga jo bo'lgan sirlar – ko'ngil rozlarini to'kib soladi. Maktub – ikki qalb so'zlashuvchi makon. So'z shaklida aks etayotgan kechinmalar, lirik qahramonning dardlarini kitobxon xuddi o'zining dardlari kabi o'qiydi. Chunki, bu satrlarga yurakka yaqin so'zlar bitilgan. Zero, "so'zing ko'r uchun ko'z bo'lsin",- degan edi Yusuf Xos Hojib. Agar dil kimgadir

⁴⁵ Ибодуллаяева Г. Юрагимда яшаётган сир. -Тошкент.Б.60.

shaydo bo'lar ekan, uning o'zi chinakamiga shoirga aylanadi. She'rda maktub ikki dilni bog'lovchi vosita sifatida talqin etiladi:

Ko'rarmishlar unda bir-birin
Xat- sevguvchi dillar darchasi!
Satrlarga to'kilgan hayot,
Qanotlangan yurak parchasi!..⁴⁶..

Darhaqiqat, maktub orqali muhabbat va sog'inch tuyg'ulari qanotlanadi. Xat – turlicha holatlar ko'zgusi. Unda goh muhabbat, sog'inch tasvirlansa, goh armon, gina, nafrat tuyg'ulari, “aldangan umid ingroqlari”, “yara dilning hech o'chmas dog'lari ifoda etiladi. Mo'jazgina bu she'rda inson tuyg'ulari ko'chirmasi bo'lgan xatning ahamiyati yoritilib, muqaddas timsol darajasiga ko'tarilgan.

Gavhar Ibodullayeva lirikasida modern yo'nalishdagi she'rlar ham uchrab turadi. Quyidagi she'rga diqqat qarataylik:

Men seni sevardim
Qadr kuylagimni yirtdilar!...
Ruhim qaqshab yalang'och qoldi⁴⁷.

Ayol qalbiga ishq izhor qilish qanchalik qiyin bo'lsa, uning pinhon turishi, qalbda yashirinchsa saqlanishi ming karra ozordir. Oshiq lirik qahramon buni yashirmoqchi emas, balki butun dunyo bu sevgidan habar topishini istaydi, eng muhimi esa oshiq bo'lgan insoni bu muhabbatdan habar topsin va go'zal, pok sevgining qadriga etsin. Qadr topmagan sevgi oshiqni shu qadar ezadiki, uning nafaqat jismi, balki, ruhi azoblanadi:

Endi men
Oppoq kafanlarga o'ralib,
Ollohning qoshiga keturman,
Toptalgan qadrimni tiklamoq uchun!...

Endi lirik qahramonning ruhi azoblana-azoblana o'ldi, oppoq kafanlarga

⁴⁶ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. -Тошкент.Б.63.

⁴⁷ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. -Тошкент.Б.66.

o'ralib, poklanish uchun, qaytadan qadr topish Olloh huzuriga ketdi. Ollohning qoshiga faqat bu dunyoni tark etibgina borish mumkin emas, di li uyg'oqlar har nafas Olloh bilan birgadir. Lirik qahramon ayni toptalgan va yirtiq ko'ylakli ruh bilan qalban Olloh huzuriga boradi.

Sen mendan o'ksima,
Azizim, dunyo.
Yuz yilmi o'tadi,
Ming yilmi o'tar.
Bir kuni bag'ringga qaytaman,
Ishqsiz xotirlarning qatini bo'lib,
Havodan musaffo,
Nurdan pokiza,
Aziza,
Bokira,
Farishta bo'lib!...

Qadr ko'ylagi yirtilgan lirik qahramon yuz yilmi, ming yilmi o'tib, yana hayotga qaytishini, qaytganda ham faqat ishqsiz xotiralari bilan kelishini aytib, dunyoga murojaat qiladi, lirik qahramon Olloh huzuriga borib, qalban ruhan poklanadi va aziza, bokira, farishta bo'lib dunyoga qaytadi. "She'r va sevgini egizaklar desak bo'ladi. O'zi she'r degani sevgi tuyg'usining kasallikka aylana borishidir", - deydi adabiyotshunos, adib va jurnalist Rahimjon Rahmat⁴⁸. So'z kuchi har qanday tig' kuchidan qattiqroq va qudratliroqdir. So'z kuchining qudratini yaxshi bilgan shoira uni o'z o'rnida va topib qo'llaydi, uning so'zlari ezgulikka chorlaydi, yaxshilikka xizmat qiladi. Shoira ijodida "Nasrdagi nazmlar" turkumi ham salmoqli o'rinni egallaydi. Bunda Gavhar Ibodullayeva hayot tajribalari, ko'rgan-kechirganlari, kuzatganlari haqidagi xulosalarini qisqa fikrlarda bayon qiladi. O'zbek adabiyotida bunday aforizm shaklidagi fikrlarni ko'plab uchratamiz. Abdulla Qahhorning "Yon daftardan", Asqad

⁴⁸ Раҳмат Р. Адабиётдан чиқиш. —Тошкент. Академнашр.2015. -24 б.

Muxtorning “Tundaliklar”, O‘tkir Hoshimovning “Daftar hoshiyasidagi bitiklar” kabi qator adiblarning asarlari shular jumlasidandir. Gavhar Ibodullayeva ham ustozlarga ijodiy ergashgan holda nasrda go‘zal nazmiy fikrlar yaratdi. Shoira bu yozganlarini “Ko‘ngil deganlari” deb ham ataydi. Ana shu nasrdagi nazmlaridan birida so‘z kuchi haqida shoira o‘z fikrlarini shunday bayon qiladi:

“So‘zlar...

Qalbni baxtga yor etadigan ham;

Dard ketgizadigan ham o‘zingiz... Ikkalasi uchun ham
birginangiz kifoya..”⁴⁹

Darhaqiqat, so‘zda ilohiylik, tengsiz qudrat bor. Inson qalbini osmon qadar ko‘taradigan ham, ko‘ngilni cho‘ktiradigan ham o‘sha So‘z. Birgina o‘rinli qo‘llangan so‘z bilan qancha ezguliklar bo‘lsa, o‘rinsiz qo‘llangan bir so‘z bilan dunyo ostin-ustun bo‘lishi mumkin. Shoira insonlarni ana shu haqiqatni to‘g‘ri anglashga undaydi. Shoiraning nasrdagi nazmlari tarli mavzularga bag‘ishlangani bilan xarakterlidir. Inson hayotining turfa qirralari, har xil vaziyat-u jumboqlarga javob topasiz bu satrlarda. Muhabbat, sabr – bardosh, vatanparvarlik, insoniylik, ezgulik va yovuzlik haqida o‘y suradi shoira, hayotiy haqiqatlarni kashf etadi:

“XX asr odami!

Ko‘zlaringni kattaroq och!

Bugun bu yumaloq yer, undagi jo‘shqin hayot sening qo‘llaringda!

Chayqalib turibdi!..

Ehtiyot bo‘l! Tushib ketmasin...Hayot!...”⁵⁰.

Shoiraning qalbi uyg‘oq, fikri uyg‘oq. U bugunning kishisini ham uyg‘oqlikka, ogoh bo‘lishga chaqiradi. Har bir narsaning, vaqtning, hayot deb atalmish oliy ne‘matning qadriga etishla chorlaydi bu so‘zlar. Shoiraning jo‘shqin hayot haqidagi fikrlari, ayniqsa, bugungi kun yoshlari uchun chorlovday tuyuladi. Keyingi fikrlar esa xuddi yuqoridagi so‘zlarning davomiday jaranglaydi:

⁴⁹ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир.-Тошкент.

⁵⁰ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. –Тошкент.

“Hayotni chigal deyдилar... To‘g‘risi uni odamlarning o‘zlari chigallashtirib yuboradilar”⁵¹.

Hayotda yaxshi yashash kerak deb, uni me‘yoridan oshirib yuborish ham yaramaydi. Odamlar o‘z hatti-xarakatlari, noto‘g‘ri amallari bilan nafaqat o‘z hayotlarini, balki boshqalarning ham hayotini izdan chiqarib yuboradilar. Xullas, shoira o‘z hayotiy xulosalari orqali o‘quvchini ezgulikka va yaxshi amallarga chorlaydi.

Shoira qaysi mavzuda qalam tebratmasin, original va o‘lmas g‘oyalarni ifodalay oladi. She‘riyatda har qanday hikmatli fikr shoir sub‘ektining ehtirosi, shaxsiy kayfiyat-sajiyasi, muayyan ruhiy kechinmasi sifatida tug‘ilgan obraz yoxud mulohaza tufayligina badiiy topilmaga aylanadi. Bunga ijodkorning olam va odam, ezgulik va yovuzlik, umuman hayot haqiqati haqidagi falsafiy qarashlarga salmoqli ma‘no, betakror shakl va umumlashgan xulosa kasb etgan holda qo‘shiladi. Xullas, shoira she‘rlarining mavzu doirasi hamda janrlar ko‘lami nihoyatda keng.

2.2. She‘riyatida badiiy-tasviriyy vositalar talqini

Shoira Gavhar Ibodullayeva lirikasi o‘zining badiiy jihatdan boyligi bilan ajralib turadi. she‘rlari mavzu xilma-xilligi va g‘oyaviy mazmun jihatdangina emas, balki janr va badiiy mahorat jihatdan ham boyib, sayqal topgan she‘riyatdir. Shoira ijodi urushdan so‘nggi davrlarda sujetli va turkum she‘rlar bilan ham boyidi. Buyuk rus munaqqidi V.G.Beliniskiy shunday yozadi: “Poeziyadan maqsad nima? Tabiat va estetik tuyg‘u ato qilgan kishilar uchun bu masala juda muhim va ayni paytda juda mushkul tuyuladi. Poeziya o‘zidan tashqari bo‘lgan hech bir maqsadni ko‘zlamaydi. Bilimdagi haqiqatdek, harakatdagi ezgulikning o‘zi maqsaddir”⁵². Haqiqatan ham, “harakatdagi estetika” nazmning xarakterini belgilaydi. Unda jamiki fazilatlar, ba‘zan kamchiliklar botiniy suvratni, ijodkor tiynatini, hayot haqidagi eng maqbul qirralarni yaxlitlashtiradi. Shoira Gavhar Ibodullayeva she‘riyati ko‘p ohangli, unda ziddiyatli

⁵¹ Ўша асар. —Б

⁵² Belinskiy V.G. Adabiy orzular. —Toshkent. “Adabiyot va san‘at” nashriyoti. 1977. 109-b.

hayotning, serto'liqin zamonning rang-barang sadolari, mehnatsevar insonning xilma-xil kechinmalari, his-tuyg'ulari aks etadi. U hayotda, voqelikda insonlar istiqbolida ro'y berayotgan hodisalarni o'z baxti yoki o'z fojiasi tarzida qabul qiladi, ifodalaydi, zamon va undagi voqelikni lirik qahramonni taqdiri, kechinmasi va ruhi orqali ko'rsatadi. Shoir ijtimoiy hayotning muayyan tomonini poetik tadqiq qilar ekan, u inson qalbida kechayotgan ziddiyatlar, tuyg'ular talashini ifodalashni e'tibordan soqit qilmaydi. Inson ruhiy qudratini rang-barang ko'rinish va vaziyatlarda kashf etish, shu orqali uning yaratuvchilik, bunyodkorlik hamda borliqdagi barcha sodir bo'lgan, bo'layotgan voqealarga mas'uldorlik hissini ulug'lash tuyg'usini tarbiyalaydi. Ustoz Abdulla Qahhor "Poeziya-yuksak san'at" maqolasida yozganidek, "She'rning mo'jizalik sirlaridan voqif bo'lish, bu sirlarni jilovlash har kimga ham muyassar bo'lavermaydi. Bunga erishish uchun zehn, sabr va mehnatdan boshqa yana nimadir kerak"⁵³. O'sha "kerak nimadir", nazarimizda, ilohiy ne'mat - badiiy kashf etish salohiyatidir. Bunday salohiyat sohibi Gavhar Ibodullayeva insonlarga she'riyatning ana shu sirlari qatlaridagi farahbaxsh ezgulik va go'zallikni ulashayotgan shoirlardan biri sanaladi. Bugungi kun o'zbek adabiyoti ko'plab iste'dodli qalam sohibalariga serob ammo, Gavhar Ibodullayeva she'rlari silliq o'qilishi, esda qolishi va ma'nodorligi bilan ajralib turadi. Shoir faqat she'r yozib ko'nglini bo'shatadigan, oq qog'ozni qora qiladigan oddiy inson emas. U millatning ma'naviy muallimidir. Xorazm adabiy muhitining ana shunday muallimalaridan biri bo'lgan shoir Gavhar Ibodullayeva she'riyati nafasatli she'riyatdir. Shoiraning she'rlarini o'qir ekansiz, unda ayol dardi, ayol sabri falsafiy ohangda ifoda etganini guvohi bo'lasiz. Uning "Qirqta jonim" she'rini o'qiy turib ko'z oldingizga beihtiyor munis va mushfiq, mehnatkash va ojiza o'zbek ayoli keladi. Ayol ko'ngli qil kabi nozik, ammo, har qanday hayot sinoviga mardonavor dosh bera oladi. She'rda "Ayolning joni qirqta" iborasining isbotini ko'ramiz.

Qilcha jonim, qirqta jonim, mingta jonim,

⁵³ Каххорова К. Чорак аср ҳамнафас.-Тошкент:Ёш гвардия,1987.-Б.26.

Bu umrning yo‘llarida o‘nta jonim,
Yiqilgayman, urilgayman, surilgayman,
Qayta qayta tiklanmoqqa udda jonim⁵⁴.

Jon aziz, jon shirin. Ayol esa shu aziz jonini farzandlari oilasi uchun baxsh etadi. Ularsiz dunyosini tasavvur qilolmaydi. Hayot uni turfa sinovlarga tashlasada o‘zini qo‘lga ololadi. Shoir a mehr - muhabbatga to‘la qalbini ardoqlagan holda shunday yozadi.

Aziz jonim, laziz jonim, ojiz jonim.
To‘kilmassan, to‘l magaysan bejiz jonim.
To‘rtangizga to‘rt ming poram, to‘rtta bolam.
Dunyosida borim nadur sizsiz jonim⁵⁵.

Anglaganingizdek, “aziz”, “laziz”, “ojiz”, “poram”, “bolam” so‘zlari misralarda ichki qofiyalanishni yuzaga keltirib, she‘r ohangdorlini yanada oshirgan.

Shoiraning yana bir she‘rida ayol o‘hu obrazida namoyon bo‘ladi. She‘rda farzandini tug‘ruqxonaga tashlab ketgan ayolni tasvirlaydi. Bu gunohkor ayolni u “gunohkor o‘hu” deb ataydi.

Farzand –umr ertangi kuni,
Tomirdagi qon emish yo u.
Tashlab ketding kimlarga uni.
Qaylardasan gunohkor o‘hu?⁵⁶

Istiqlol sharofati tufayli yuzaga kelgan ijod erkinligi mustaqil fikrlashga keng yo‘l ochgan asosiy omil bo‘lmoqda. Shuningdek, ijodiy o‘ziga xoslik ijodkor “men”i, o‘zini kashf etish orqali poetik fikrning ijtimoiy-estetik mohiyatini chuqurlashtirish, shaxsiy iqtidori, dunyoqarashi, obrazli ifoda va tasvir uslublaridan samarali foydalanish kabi omillardan ham namoyon bo‘layotir. Bu

⁵⁴ G.Ibadullayeva. Yuragimda yashayotgan sir. Akademnashr/T.;2012.20-b.

⁵⁵ O‘sha asar. 20-b.

⁵⁶ G.Ibadullayeva. Yuragimda yashayotgan sir. Akademnashr/T.;2012.59-b.

jarayonda har bir shoirning voqelikka estetik munosabatining darajasi va miqyosi uning shaxsiyati, “men” idagi badiiy funktsiya, qalamga olingan mavzular, obrazlar, g‘oya va qarashlar tizimi yaxlit holda ijodkorning uslubiy qiyofasini shakllantiradi. Zero, shoir “men”i adabiyotdagi boshqa individual shakllardan farqli bo‘lgandagina muhim ahamiyat kasb etadi, ana shundagina u insonning ruhiy dunyosini, xalqning badiiy madaniyatini boyitadi⁵⁷. Bu kabi holat ayol shoirlar ijodining yuksalishiga, uslub jihatdan boyishiga zamin bo‘layotgani she‘riyat uchun katta yutuqdir.

Ayol – buyuk so‘z. U munis, mo‘tabar va muqaddas zot. Bu sirli xilqat faqat buyuk so‘zlarga, buyuk fikrlarga munosib. Zero, u sabab yaraladi dunyoning eng sara asarlari. U sabab tug‘iladi ilhomlar. Aynan shu ojiza sabab hayotimiz go‘zal, unda ko‘p shukuhli onlar. Uning sharofati bilan dunyo yuzin ko‘radi qancha - qanch mitti jonlar. Ayol go‘zalligi, shodligi, dardi, qayg‘usi xurmati mavjud ekan, ko‘plab she‘rlar, buyuk san‘at asarlari dunyo yuzini ko‘radi.

Quyidagi she‘r sodda va ravonligi, ohangdorligi bilan o‘ziga xoslik kasb etadi:

Qora sochim, tun sochim,
Goh alif, goh nun sochim,
Bu ne qaro kun, sochim,
Zulf parishon muborak.

Mumtoz adabiyotimiz vakillari o‘z she‘ru g‘azallarida arab alifbosi xarflarini ishlatib, go‘zal san‘atlar yaratganligi ma‘lum. Shoira Gavhar Ibodullayeva yangi, o‘zgacha o‘xshatish qiladi, ya‘ni mumtoz adabiyotimizda ko‘pincha “alif” ma‘shuqaning qaddi-qomatiga qiyos qilinsa, nun uning qoshiga o‘xshatilgan. Shoira esa ma‘shuqa sochini alfga, nunga o‘xshatadi. “Alif sochim”, “nun sochim”, “qora sochim”, “tun sochim” deya original o‘xshatishlar qiladi.

Hazon ko‘nglim, bog‘ ko‘nglim,
Goh jarlik, goh tog‘ ko‘nglim,

⁵⁷ Хамдамов У. Рухни уйғотувчи сўз.-Тошкент.2017. Б. 68.

Qayon boqsam dog' ko'nglim,

Mangu hijron muborak.

Yuqoridagi misralarda shoira go'zal qofiyalarni uyg'unlashtirish barobarida, antiteza san'atining chiroyli namunasini yaratgan, "hazon ko'nglim" - "bog' ko'nglim", "jarlik" - "tog'" so'zlari shular jumlasidandir.

Shoir faqat she'r yozib ko'nglini bo'shatadigan, oq qog'ozni qora qiladigan oddiy inson emas. U millatning ma'naviy muallimidir. Gavhar Ibadullayeva Xorazm adabiy muhitining ana shunday muallimlaridandir. Shoiraning she'rlarini o'qir ekansiz, unda ayol dardi, ayol sabri falsafiy ohangda ifoda etganini guvohi bo'lasiz. Uning "Qirqta jonim" she'rini o'qiy turib ko'z oldingizga beihtiyor munis va mushfiq, mehnatkash va ojiza o'zbek ayoli keladi. Ayol ko'ngli qil kabi nozik, ammo, har qanday hayot sinoviga mardonavor dosh bera oladi. She'rda "Ayolning joni qirqta" iborasining isbotini ko'ramiz.

Qilcha jonim, qirqta jonim, mingta jonim,

Bu umrning yo'llarida o'nta jonim,

Yiqilgayman, urilgayman, surilgayman,

Qayta qayta tiklanmoqqa udda jonim⁵⁸.

Jon aziz, jon shirin. Ayol esa shu aziz jonini farzandlari oilasi uchun baxsh etadi. Ularsiz dunyosini tasavvur qilolmaydi. Hayot uni turfa sinovlarga tashlasada o'zini qo'lga ololadi. Shoira mehr - muhabbatga to'la qalbini ardoqlagan holda shunday yozadi.

Aziz jonim, laziz jonim, ojiz jonim.

To'kilmassan, to'lmagaysan bejiz jonim.

To'rtangizga to'rt ming poram, to'rtta bolam.

Dunyasida borim nadur sizsiz jonim⁵⁹.

Anglashiladiki, "aziz", "laziz", "ojiz", "poram", "bolam" so'zlari misralarda

⁵⁸ G.Ibadullayeva. Yuragimda yashayotgan sir. Akademnashr/T., 2012. 53-b.

⁵⁹ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. –Тошкент. 47-b.

ichki qofiyalanishni yuzaga keltirib, she'r ohongdorlini yanada oshirgan.

Shoiraning yana bir she'rida ayol ohu obrazida namoyon bo'ladi. She'rdagi farzandini tug'ruqxonaga tashlab ketgan ayolni tasvirlaydi. Bu gunohkor ayolni u "gunohkor ohu" deb ataydi.

Farzand –umr ertangi kuni,
Tomirdagi qon emish yo u.
Tashlab ketding kimlarga uni.
Qaylardasan gunohkor ohu?⁶⁰

Istiqlol sharofati tufayli yuzaga kelgan ijod erkinligi mustaqil fikrlashga keng yo'l ochgan asosiy omil bo'lmoqda. SHuningdek, ijodiy o'ziga xoslik ijodkor "men"i, o'zini kashf etish orqali poetik fikrning ijtimoiy-estetik mohiyatini chuqurlashtirish, shaxsiy iqtidori, dunyoqarashi, obrazli ifoda va tasvir uslublaridan samarali foydalanish kabi omillardan ham namoyon bo'layotir. Bu jarayonda har bir shoirning voqelikka estetik munosabatining darajasi va miqyosi uning shaxsiyati, "men" idagi badiiy funktsiya, qalamga olingan mavzular, obrazlar, g'oya va qarashlar tizimi yaxlit holda ijodkorning uslubiy qiyofasini shakllantiradi. Zero, shoir "men"i adabiyotdagi boshqa individual shakllardan farqli bo'lgandagina muhim ahamiyat kasb etadi, ana shundagina u insonning ruhiy dunyosini, xalqning badiiy madaniyatini oyitadi. Bu kabi holat ayol shoirlar ijodining yuksalishiga, uslub jihatdan boyishiga zamin bo'layotgani she'riyat uchun katta yutuqdir.

Gavhar Ibodullayeva ijodi mavzu xilma-xilligi va g'oyaviy mazmun jihatdangina emas, balki janr va badiiy mahorat jihatdan ham boyib, sayqal topib borayotgan go'zal bir she'riyatdir. Shu o'rinda bir misolni keltirish o'rinli tuyuladi: "akademik I.K.Konrad Alisher Navoiyning "Layli va Majnun" dostonini o'qib chiqib, ajoyib simfonik musiqa tinglagandek bo'ldim, degan edi"⁶¹. Shoir Gavhar Ibodullayeva ijodiga, uning sarmahsul lirikasiga mazkur ibratomuz mushohada muqoyasa qilinsa, uning she'riyatidagi badiiylik unsurlari mavqeining ustunligi yaqqol

⁶⁰ Ўша асар.Б.47.

⁶¹ Akromov B. She'riyat gavhari.-Toshkent. "Adabiyot va san'at" nashriyoti. 1999.58-b

koʻrinadi. Ayniqsa, shoira ijodida halqona uslub etakchilik qiladi. Shoiraning “Vatan”, “Qirgʻta jonim”, “Iltijo”, “Bizdan xatoligʻ oʻtdi”, “Xat”, “Men seni sevardim”, “Sheʻrim” kabi qator sheʻrlarida badiiylik unsurlari nihoyatda maromiga etkazib beriladi. Doimiy kuzatishlar, asl tuygʻular poetik matn tabiatini yanada mukammalroq aks etishiga zamin hozirlagan. Aslida lirikada kechinma uch oʻlchamli matn tarkibidan iborat: kuzatish, tahlil, baholash. Hissiy idrok ongli ravishda talqin rang-barangligini yuzaga keltiradi. Negaki, teran mushohadagi boy lirik kechinmalar natijada bitta nuqtada oʻz tajassusini topadi. Bular poetik axborotning ijodkor shaxsiyatiga nechogʻli daxldorligini, shu vaqelikning tadrijiy shakllanishida muhim ahamiyat kasb etgan “tuygʻular realizmi” haqqoniy manzarasining inkishof qilinishida qabarib koʻrinadi. Ijodkor mushohada markaziga yuragidagi orzu-umidlarni qoʻyadi. Bir qarashda estetik qadriyat negizida shaxsiy-intim kechinmalar aks etayotgandek taassurot uygʻotadi, lekin mohiyatiga nazar tashlansa, insoniyat qismatiga daxldor, hamma uchun qadrlil va imratli voqelikni oʻziga xos tarzda dunyoga kelishini teranroq anglash mumkin.

Gavhar Ibodullayeva – davr bilan hamnafas, sinchkov, soʻz sehriga moyil shoira. Shoira lirikasida badiiy isteʼdodning yorqinligi, fikr doirasining kengligi, poetik ifoda va lirik obrazlar oxorli ekanligini kuzatamiz. Shoiraning “Shahar va men” (“Yoxud sizsiz oʻtgan kunim qissasi”) deb nomlangan sheʻri uchliklardan tashkil topgan boʻlib, unda badiiy tasviriyl ifodalar lirik qahramon kechinmalari va shaharda kutilgan yorning ayriliq iztiroblari orqali aks etadi.

Bu azim shaharda kun oʻtkarish qiyin

Yelkaga firoqning togʻini ortib.

Buncha chalishmasang, oyogʻim!

Sheʻr sakkiz banddan iborat boʻlib, birinchi misralaridanoq uning asosiy mavzusi firoq, ayriliq ekanligi anglashiladi, “firoq”, “ayriliq” soʻzlari sheʻrning tayanch tushunchalari boʻlib, bu soʻzlarning taʼrifi keyingi misralarda izchil aks etadi. Shoira lirik qahramon iztiroblarini bayon qilari ekan, “shahar”, “tosh koʻcha”, “daraxt”, “xiyobon”, “metro”, “sim” (telefon), “osmon”, “bulut” kabi poetik ramzlarni qoʻllaydi va bu orqali yor kayfiyatini tasvirlaydi. Yorning ichki dunyosini, botiniyl his-

tuyg'ularini ifodalashda esa "uzilgan umid", "ko'zi yoshlangan ilinj", "ichikkan sog'inch", "munkillagan bardosh", "nurayotgan jon" kabi poetik birikmalardan foydalanadi. Shoir'a yozadi:

Buncha savalama, Yomg'irjon,
Bag'rim ivib ketdi shundog' ham...
Ko'rayapsan - ku, yonimda soyabonim yo'q⁶².

Shoiraning badiiy mahorati shunda ko'rinadiki, u she'r davomida turli oxorli tashbehlar, yuqoridagi misralardagi kabi jonlantirishlardan o'rinli foydalanadi. Yana bir xususiyat – she'rda voqea-hodisa talqiniga nisbatan poetik fikr, falsafiy mushohada ustuvor bo'lib, kechinma unga emotsional ta'sirchanlik oshirish vositasi bo'lib xizmat etadi.

Lirik qahramon yomg'ir bilan tillashar ekan yomg'irga, ko'ngil hasratidan tomayotgan ko'z yomg'iriga murojaat qiladi. Lirik qahramonning qo'lida soyaboni yo'q, ammo bu asosiy muammo emas. Unga boshqa soyabon kerak, umri davomida elkadosh bo'ladigan, suyanchiq, darddosh bo'ladigan odam – soyabonga muhtojlik bor. Lirik qahramon uni kutar ekan, kelmaguncha hasrat yoshlari quyilaveradi, yomg'ir yog'averadi.

Kun bo'yi jonimni cho'qidi o'kinch,
Kun bo'yi og'ridi ichimning ichi:
Siz mengamas, ko'ksimdagi bir narsaga keraksiz...

Jismu jonini o'kinch o'rtagan lirik qahramon "siz mengamas, ko'ksimdagi bir narsaga keraksiz",-deydi. Uning ko'ksidagi o'sha narsa bu – Yurak! Ayрилиq, firoq bor ekan, o'kinch jonni cho'qiydi, yurak tafti bosilmaydi. Ammo lirik qahramon umidsizlikka tushmaydi, yangi kundan ezguliklar kutadi, niyatlari ushalishiga ishonadi:

Ertaga ko'zingda chaqmoqlar chaqar,
Ertaga kipriging durlar to'kadi.

⁶² Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. –Тошкент. 93-б.

Ertaga, albatta, chiqadi Quyosh!

Shoira bu misralarda takror san'atidan ham o'rinli foydalangan. Bu san'at talabiga ko'ra, shoira fikri oqimini tezlashtirishga va ma'noni kuchaytirishga xizmat qilgan. Shoira she'rdagi poetik obrazlardan shu daraja o'rinli foydalanadiki, ular fikriy ravonlik, rang-baranglik, ifodalilik, salmoqlilikni oshirishga xizmat qilgan.

Muhabbat mavzusidagi quyidagi she'r ham ohangdorligi, musiqiyliigi, xalqona uslubi bilan o'ziga xosdir:

Siz – eng yuksak tog'da bir shunqor, lochin,

Men – qumri, qanoti siniq, chilparchin,

Siz – nochor Alpomish, men – nochor Barchin,

Yetmas bo'yingizga bo'yim bo'ylasam,

Tonglar otib ketar sizni o'ylasam⁶³.

Shoira she'rning har bir bandida talmeh san'atini ham o'rinli qo'llaydi. She'rdagi shoira Alpomish, Barchin, Farhod, Shirin, Layli, Majnun, Zuhra, Tohir obrazlariga murojaat qilar ekan, muhabbatda ular kabi oshiq va ma'shuqlikni orzu qiladi:

Siz - tilsim, eng pinhon g'orda yashirin,

Men – tilsim, hech kimsa bilmagan sirin,

Siz – g'arib Farhodu, men – g'arib Shirin,

Yetmas bo'yingizga bo'yim bo'ylasam,

Tonglar otib ketar sizni o'ylasam⁶⁴.

Har bir bandning oxirida takrorlanib keluvchi "Yetmas bo'yingizga bo'yim bo'ylasam, tonglar otib ketar sizni o'ylasam" misralarining takrori esa ma'nono yanada kuchaytirishga xizmat qilgan. Bandlaridagi ohang o'ynoqiligi, qofiyadagi soddalik va ma'no mutanosibligi xalq qo'shiqlaridagi jihatlarni eslatadi. Bu tugal va sarmazmun fikrlar shoira mahoratining muhim qirralaridan biridir.

⁶³ Ибодуллаева Г. Юрагимда яшаётган сир. –Тошкент, 94-б.

⁶⁴ Ўша асар. –Тошкент, 96-б.

Xulosa

Bugungi o'zbek she'riyatining zabardast vakillaridan biri Gavhar Ibodullayeva lirikasi o'zining betakror va originalligi, tashbehu timsollarga boyligi, poetik yuksakligi bilan o'ziga xoslik kasb etadi. Shoiraning hayot va xayol, vatan, muhabbat, vafo, ezgulik, mehru muruvvat tuyg'ulariga yo'g'rilgan she'riyati o'quvchi qalbini go'zallik sari yetaklaydi. Shoira Gavhar Ibodullayeva lirikasida vatanga muhabbat, yurtga oilaga sadoqat, hayotni seva olish, oniy lahzalardagi o'y-xayollarga oshnolik kabi hislatlar shunday ulug'langanki, u umrining har bir daqiqasida bu tuyg'ularni qadrlay olganligini uning talaygina misralaridan anglab olish qiyin emas. Zero, shoira ruhiyatida kechayotgan har qanday kechinmalarni qog'ozda betakror o'xshatishlar ila muhrlab qoldiriladi. Shoira muhabbat, hijron, sog'inch, hayol, orzu, tabiat, bahor, tong, nafislik va shaffofliklar haqida qancha she'r yozmasin, har birida ularni qaytadan kashf etadi, ohorli va original tashbehlar bilan oziqlantiradi.

Bitiruv malakaviy ishimizda bayon etilgan mulohazalarimiz asosida quyidagi xulosalarga keldik:

- Gavhar Ibodullayeva bugungi o'zbek she'riyatining yetakchi shoiralaridan biri bo'lib, uning she'riyati ko'ngildagi kechinmalar va ruhiyatdagi jarayonlarni badiiy ifodalash ehtiyoji samarasidir. Shoiraning yoqimli lirik sozi sadolari bugungi o'zbek she'riyati navolari orasida yaqqol ajralib, ko'ngillarga yorqin ruh bag'ishlaydi, nur ulashadi. O'zbek ayolining boy va rang - barang ichki dunyosi, ayol erki, ayol qalbi, sadoqat va vafo, visol va hijron, pok sevgi va ishq na'shidasi, sog'inch hamda iztiroblari, oniy lahza hissiyotlari, ona baxti va armonlari shoira ijodining bosh mavzularini tashkil qiladi.

- Gavhar Ibodullayeva o'z xalqini yurakdan sevadi, uning har bir satridan ona yurtiga muhabbat ifori ufurib turadi. Er, osmon, odam, olam, sahro, daryo bari-bari uning uchun muqaddas e'tiqod. Shoira o'zi ulug'lagan ana shu e'tiqodlarni misralari zahiriga singdiradi va she'riy san'atlarning barcha turlaridan unumli hamda o'rinli foydalana olgan.

- Gavhar Ibodullayeva hissiy tafakkuri kuchli shoira. Uning she'rlarida

kechinmalar hayrat, taajjub, nafrat, sevinch, surur, qayg'u-o'kinch, yig'i, afsus-nadomat, sabr, alam, armon, qanoat, g'urur kabi turfa his-tuyg'ular silsilasi birga yashaydi. Insonni hayajonga soladigan o'y, fikr, tuyg'ular g'oyalar yuksak badiiy saviyada ifodalanadi.

- Gavhar Ibodullayeva she'rlarining badiiy jihatdan yuksakligi, o'ynoqiligi, satrlarning quymaligi, samimiyligi ularni yuksak va original lirika darajasiga ko'taradi, o'qishlilikini ta'minlaydi. O'quvchi qalb torlarini nafis chertadi, uning hissiyotlariga bevosita ta'sir qilib, uni xayolot osmoniga olib chiqadi. Shoir she'rlaridagi ko'z yoshi, yomg'ir, bulut, yig'i so'zlari turfa ma'nolarda qo'llanilib, originallik kasb etgan. Ayniqsa, ko'z yoshi so'zi shoir poetikasida alohida ramz sifatida qo'llanilib, kitobxonda badiiy zavq, fikr, tuyg'u uyg'otadi.

- Shoir Gavhar Ibodullayeva lirikasida modernizm ohanglari ustuvorligi bilan bir qatorda tasavvufona ruh uyg'unligini ham kuzatamiz. Shoir she'rlarida tasavvuf ta'limotidagi qarashlar hamda modernizm yo'nalishi namoyandalarining uslub va izlanishlarining badiiy uyg'unlashtirdi va ularda dardli ko'ngil izhori, so'zning jozibasi belgilar vositasida ko'rsatib berildi;

- Gavhar Ibodullayeva she'riyatida simvolizmning badiiy funksiyalariga amal qilindi. Shoir sobiq tuzum sharoitidagidek, dardu alamlarini aytolmagani uchun ramz tilidan foydalanmadi, balki yalang'ochlikdan, ma'lum gaplarni ochiqchasiga aytishdan qochib, she'rni sirlilik bilan yasantirish uchun ham ishoralar tilini tanladi.

Xullas, Gavhar Ibodullayeva she'riyati butunligicha go'zallikka, hurriyatga, sadoqat va vafoga, ishonch va e'tiqodga, orzu-umidlarga yo'g'rilgan she'riyatdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I. A. Ma'naviy yuksalish yo'lida. -Toshkent: O'zbekiston, 1998. - 440 b.
2. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat –yengilmas kuch.-Toshkent: Ma'naviyat, 2008.-176 b.
3. Mirziyoyev Sh. Buyuk kelejagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. -Toshkent. "O'zbekiston". 2017. B. 247.
4. Abduqodirov A. Davr, uslub va poetik obraz // O'zbek tili va adabiyoti. 1980. № 2. – 26 – 30 b.
5. Abdulhakim M. Muhtasham ruh // gaz. "Urganch oqshomi". 2002. 19 yanvar.
6. Abdulhakim M. Umumbashariy monandlik // O'zbekiston adabiyoti va san'ati, 2007, 17 avgust.
7. Abdulhakim M. Javzo tashrifi. Toshkent: Sharq, 2008. -336 b.
8. Abdulhakim M. Ko'prik. –Toshkent: Yangi asr avlodi. 2009. -144 b.
9. Aliyev B.R. Hozirgi zamon o'zbek she'riyatida psixologizm muammosi. Fil. fan. nomz... diss. avtoreferati. -Toshkent: TAI. 1994. -24 b.
10. Jumaniyozova N. Istiqlol davri o'zbek lirikasida uslubiy izlanishlar. Fil. fan. nomz... diss. avtoreferati. -Toshkent:TAI. 2011.-26 b.
11. Belinskiy.V.G. Adabiy orzular. Maqolalar.- Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1977.-219 b.
12. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari.-Toshkent: O'qituvchi, 2001.- 556 b.
13. Jumaboyeva J. XX asr o'zbek she'riyatida psixologik tasvir mahorati.- Toshkent: Fan, 2004.-335 b.
14. Jabborov N. Zamon. Mezon. She'riyat. -Toshkent. G'.G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2015.B.25.
15. Ibodullayeva G.Yuragimda yashayotgan sir. –Toshkent. 20-b.

16. Ibodullayeva G. Qutlug' so'zlar. -Xorazm. 1993. 44 b.
17. Ibodullayeva G. Bir vujud sog'inch. -Toshkent. 1995.
18. Yo'ldosheva M. Hozirgi o'zbek modern she'riyatining asosiy xususiyatlari. Fil.fan.nomz...diss..-Toshkent, 2004. 155 b.
19. Yo'ldoshev Q. Istiqlol she'riyatidan she'riy istiqloлга // "Guliston", 2003.-№ 5-6-son.
20. Yo'ldoshev Q. Yoniq so'z. -Toshkent, 2006.-778 b.
21. Yo'ldoshev Q. Tuyg'ularning rangin jilosi // "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gaz. 2004 y 16 aprel.
22. Matjon Omon Erkin havolarda. -Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1997.-360 b.
23. Mirzayeva D. Hozirgi o'zbek lirik she'riyatida badiiy tafsil. Fil. fan. nomz...diss.-Toshkent, 1994. 124 b.
24. Mamatqulova N. Modern-she'riyatda yangicha talqin // "YOshlik", 2003, №4.
25. Mustaqillik davri adabiyoti. - Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 2006.-288 b.
26. Normatov U. Ko'ngillarga ko'chgan she'riyat. -Toshkent, 2006.
27. Normatov U. YOnib, o'zgalarni uyg'otmoq ne baxt. So'ngso'z // Omon Matjon. Iymon yog'dusi. Saylanma. - Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1994.- 372 b.
28. Oripov A. She'riyat-ko'ngil kengligi // O'zbekiston adabiyoti va san'ati. -Toshkent, 2009. 4 sentyabr.
29. Oripov Abdulla. Tanlangan asarlar. 4 jildlik. 1-jild. Adabiyot va san'at nashriyoti, 2001.
30. Rasulov A. Badiiylilik -bezavol yangilik. Toshkent:Sharq, 2007.-336 b.
31. Rahimjonov N. Mustaqillik davri adabiyotining asosiy xususiyatlari haqida // O'zbek tili va adabiyoti. -Toshkent, 2006 №4.-10-15 b.

32. Rahimjonov N. Mustaqillik davri o'zbek she'riyati.-Toshkent: Fan, 2007.-259 b.
33. Sarimsoqov B. Badiiylik asoslari va mezonlari. Toshkent: 2004.- 127 b.
34. Sodiq Sanjar. Ijodning o'ttiz lahzasi. Toshkent: Sharq, 2005. 320 b.
35. Sharafiddinov O. Hozirgi she'riyat haqida. O'zbek tili va adabiyoti. 1998-№2.-4-7 b.
36. Sharafiddinov O. Ijodni anglash baxti.-Toshkent: Sharq, 2004.- 640 b.
37. Qurbonboyev I. 90-yillar o'zbek she'riyatida obrazlilik. Fil. fan. nomz... diss.-Toshkent, 2005.-132 b.
38. Quronov D. Adabiyot nadir.- Toshkent: Zarqalam, 2006.126 b.
39. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish.-Toshkent: Fan, 2007.-228 b.
40. G'afurov I. Mangu latofat.-Toshkent: Sharq, 2008. -464 b.
41. G'afurov I. She'riyat-izlanish demak. -Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1984.-224 b.
42. Hayitov A. 90-yillar o'zbek lirikasida an'ana va shakliy izlanishlar. Fil. fan. nomz...diss.-Toshkent, 2004.-126 b.
43. Hayitaliyeva N. Halima Xudoyberdieva she'rlarida tuproq timsoli // O'zbek tili va adabiyoti. 200. №3. – 58-59 b.
44. Hamdamov U. Davr ruhining she'riyatda aks etishi // O'zbek tili va adabiyoti. 2001. -№ 1. – 20 – 21 b.
45. Hamdamov U. Badiiy tafakkur tadriji.-Toshkent: Yangi asr avlodi, 2002.200 b.
46. Hamdamov U. Yangilanish ehtiyoji. Toshkent: Fan, 2007.-196 b.
47. Hamdamov U. XX asr o'zbek she'riyatida poetik obraz va uning tadriji. // O'zbek tili va adabiyoti. 2008. -№4. – 3-8 b.
48. Hamdamov U. Ruhni uyg'otguvchi so'z.-Toshkent: "Turon zamin ziyo". 2017. -398 b.

49. Hamroyeva D. Obraz, timsol va ramz.// O'zbek tili va adabiyoti.2008.-№4. –72-74 b.

50. Hasanov Sh. Doston janridagi o'zgarish va yangicha badiiy talqinlar // O'zbek tili va adabiyoti. 2000. -№2- 16 b.

51. Haqqulov I. She'riyat-ruhiy munosabat. –Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1990.—155 b.

INTERNET SAYTLARI

1. www.adabiyot.uz
2. www.google.uz
3. [wwwv. Kh. Davron.uz](http://wwwv.Kh.Davron.uz)
4. www.literatura.ru
5. www.ziyonet.uz